dost

TÜRK SANATINDA YENİNİN GÜZELİN DEĞERLİNİN DOSTU

Sahibi : *Salim ŞENGİL*
Yazı İşleri Sorumlusu :
N. ŞENGİL
Ayda Bir Çıkar

YENİ DİZİ
SAYI : 30
CİLT : 11
EYLÜL 1963
1,5 LİRA

İl Güzel Sanatlar Galerileri Açılırken

Millî Eğitim Bakanlığı Balıkesir'den sonra daha yedi ilde resim ve heykel galerisi ve resim atölyesi açıp bunları eğitim hizmetine sokmağa hazırlanmaktadır. Kütahya, Mersin, Trabzon, Antalya ve Bursa galerilerinin gerçekleşme yolunda olduklarını, Balıkesir Galerisini yönetmekle görevlendirilen ressam İhsan Şurdum'dan sonra Mersin Galerisine İlhan Çevik'in, Kütahya Galerisine Cavit Atmaca'nın atandıklarını; Antalya'ya Esen Emekçil'in, Trabzon'a Burhan Temel'in atanmak üzere olduklarını, Bursa'da Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun yanında kurulacak olan galeri ve atölyeler için üç yüz elli bin lira sağlanıp gönderildiğini sevinçle öğrendik.

Yıllardan beri türlü yollardan toplanan ve özellikle Devlet Resim ve Heykel Sergilerinden satın alınmış olan tabloların kıyıda köşede, İstanbul Resim ve Heykel Müzesinin depolarında toplanıp çürümekten kurtarılarak bunlardan halk eğitiminde yararlanılması ayrı bir sevinç sebebi olmaktadır.

Birgün, daha büyük yatırım konusu olan, gerçekleştirilmeleri daha güç konulara da el atılacağına inanıyoruz. Ankara'da büyük bir sanat müzesi, güzel sanatlar akademisi kurulması, bugün kendi öz çocuklarının yardımından yoksun kalmış Ankara Devlet Konservatuvarının «Amaçsızlık» tan kurtarılması, gerçek görevi olan «Yetiştirme» görevini rahatça yürütebilecek bir yapıya kavuşturulması bu büyük işler arasındadır.

Millî Eğitim Bakanlığının bu konularda geniş tasarıları olduğunu biliyoruz. Ne var ki bu tasarıların gerçekleşme şansı, Devletimizin genel yatırım politikasına sıkı sıkıya bağlıdır. Beş Yıllık Kalkınma Plânında sanat işlerine gönlümüzün dilediği ölçüde yer verilmemiş olması, Millî Eğitim Bakanlığının kendi bünyesi içinde yaptığı plânlamanın uygulanmasını olanaksız duruma sokmaktadır. Bunun içindir ki güzel sanatlar alanında büyük yatırım konusu olan işlere el atılamamaktadır. Bu durumda yapılacak iş, hazır, kurulmuş kurumların geliştirilmesine, olanakları sonuna kadar zorluyarak eksiklerinin tamamlanmasına çalışmaktır. Bu konuda da olumlu çalışmalara tanık olmaktayız: İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi heykel atölyeleri, Ankara Devlet Konservatuvarı tiyatro sahnesi, İzmir Devlet Konservatuvarı pansiyonu gibi işler 1963 yılı içinde yaptırılıp tamamlattırılacaktır.

İl galeri ve atölyelerinin sayıca çoğalmalarını dilerken gerçek sanatın yayılıp sevilmesinde, amatörlerin yetişmesinde ve halk eğitiminde yararlı olmaları, giderek birer kültür merkezi durumuna ulaşmalarını beklemekteyiz. Bu bakımdan, galerilere yönetmen olarak atanan genç sanatçılara sorumluluk düşmektedir. Kurumları yükseltenler de, batıranlar da başlarında bulunanlardır. Bir bakanlığın görevi, kurumların temellerini atıp onlara akça olanakları sağlamak ve belki birkaç prensip koyup bırakmaktır. Bundan sonrası kurumların, kurumların öz çocuklarının tutumlarına göre yürür.

İl galerilerinden başarı haberleri bekliyoruz. Kutlu olsun. **DOST**

libido

Beş mumluk sevişelim
Uzasın ninemin saçları
Yıldız gibi soğumadan
Ak türkülü kızlar gelsin
Mavi başlasın sularımız

Bülent DALYANCI

BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR

ÇAMURLU CEVDET KUDRET

Söyleyene değil, söyletene bak.» derler. Cevdet Kudret - üçüncü'de yazmışınız. birinci sayfanızda ilân ederken Çamurcu Cevdet Kudret - üçüncü'de yazmışsızınız. Evet: Çamurcu Cevdet Kudret!

Soyadı yokmuş gibi, soysuzmuş gibi sadece Cevdet Kudret imzasını alan birisi, Dil Kurultayında, yetkisiz kitapcıklarının ne mene şeyler olduğuna kısaca işaret zorunda kaldım diye küplere binmiş!

«Daha insanca söylenemez miydi?» diyor. Ben ondan, aziz arkadaşım diye bahsetmişim; kendisi öyle yazıyor. O ise benden «çamurcu» diye söz açıyor. Hangisi daha insanca? Meydanda işte. Kendisi çamurcu değilse bile çamurlu!

Dil Kurumunun yayınladığı o kitapların amacı, dile hizmet eden büyükleri övmek, kutlamak ve halka tanıtmaktı. Yoksa mırın - kırınlarla bilimsel bir örtüye bürünerek herkese pek bilinen şeyleri üstünkörü gevelemek değildi!

Ziya Gökalp gibi en sağ okumuzun Cevdet Kudret gibi en «solok» umuz tarafından çiziktiriliverme si Dil Kurumunun titiz seçişine pek uygun düşmemişti. Ben bunu belirttim. Atatürk'ün parasının bir daha çarçur edilmesini önlemek istedim. Milli Hidayet'e erdiğine dair soyadını kullanmamaktan başka bir delil veremeyen o kişinin bizim bir millî değerimizi bir millî kurum adına, övmek derken eleştirmeye kayıp araya vermesine yetkisi olmamalı idi!

Ahmet Mithat Efendi için yazdığı kitapçığa ise, ben, asıl, yetkisiz diye değil, emeksiz diye dokunmuştum:

Vaktiyle Nebioğlu Yayınevi'nin çıkardığı bir kitapta Ahmet Mithat'tan seçtiği parçaları, bir yukarısı - bir aşağısı bu seferki amaca daha uygun düşeceği halde, aynen oradan makaslayıp aşırıvermiş olduğuna işaret ediverdim.

C. Kudret adındaki bir aceleci, C. K. Solok adındaki bir bilginin ciddi bir kitabından bir şeyler aşırmış diye söylemiş olmam yersiz değil ki!.

Kendinden başkası Ahmet Mithat'ı hatırlamamış diye onu yazmak tekelinin artık kendine ait olduğunu iddia eden bir hali var. Hadi, Ahmet Mithat'ı yazmak yetkisini kendinde görmek için bir sebeb sayılsın! Peki Ziya Gökalp için ne buyuracak? Ziya Gökalp'ı yazmak için koca Türkiye'de bu kadar milliyetçi, bu kadar dilci, bu kadar bilgin varken onu seçip yazdıran için Ahmet Mithat konusunda ileri sürdüğü tercih sebebi de yok! Ziya Gökalp'ı ve fikirlerini çok iyi anlayan, çok iyi bilen ve benimseyen bir çok bilginler, sanatçılar varken ve kendisi susup dururken onlar harıl harıl etütler ve kitaplar neşrederlerken bulup ta Solak'a Ziya Gökalp kitabı yazdırmak her halde isabetli olmasa gerek! Kendine ne oluyor? Ben bu seçimi yapanları tenkid ediyordum!

Bu arada hemen kaydedelim:

Ben Ziya Gökalp kitabını yazmaya kendimi yetkili görüyormuşum! Bu dübedüz yalan! Kurultay zabıtları ortada! Ben böyle birşey söylemedim. Ben kendisi gibi değilim; ben haddimi bilirim.

Sözü edilen kitapçıklar hakkında C. K. ne derse desin; nasıl savunma yolları ararsa arasın; yetkili kurultay hükmünü vermiş bulunuyor: Çalışkan ve verimli Tanıtma kolu başkanı bu kitaplar yüzünden, bir önceki yürütme kurulunun yeniden ödev alamayan, hattâ yönetim kuruluna seçilemeyen tek üyesi oldu!

ER KİŞİ NİYETİNE

Bayan! Çeyiz Sezen, **Zeren** dergisinin Haziran sayısında yayımlanan «Kargaların kahkahası» başlıklı yazısında, her nedense, **Dost** dergisine takılmış. «Şu Dost dergisi niçin çıkar, nasıl çıkar, ne akla hizmet eder, kaç adet satar anlamamış» mış; birkaç satır sonra ise, anlamış görünerek şöyle demiş: «Dost dergisi, özel kurumların ve Basın İlân Kurumu'nun ilânlarını yayımlamak için çıkıyormuş. Kârlı işmiş doğrusu. Allah versin!» miş. Sonra da diyor ki: Kârda zararda değil gözümüz, verdiğimiz 1,5 lirada.» Hoppalaaa! Hani satılmıyordu? O **verdiğiniz** 1,5 liralar ne oluyor?.. Bir yazının başı ile sonu birbirini tutmalı. Tutmazsa, işte böyle, üstü kaval, altı şişane olur.

Dost dergisinin büyük bir suçu varmış, Turgut Uyar ve arkadaşlarının kurdukları «İkinci Yeni ekolü» ne uygun şiirleri basarak «Türk şiirinin temeline dinamit koymak çabasına devam ediyor» muş.

Bayan! Çeyiz Sezen'in **Dost** dergisiyle ne alıp veremiyeceği var? Durup dururken ne diye çatar ona? diyorduk. Mesele şimdi anlaşıldı: Hanım adı arkasına gizlenen bu yiğit, sakın, **Dost** dergisine gönderip de bir türlü bastıramadığı yazıların sahibi olmasın!... İsterse biz onun adını açıklayıverelim. Ama şimdilik dursun. Bizim derginin Türk şiirine açtığı yaraları kendi yazılarının hava cıva merhemi ile sarmak istemiş herhalde. İnsan, satılmıyan dergiye yazı gönderir mi hiç? Hadi yanılıp gönderdi diyelim. Basılmadı diye kızacağına sevinmesi gerekmez mi? Öyle ya! Yazıları, satılmıyan bir dergide basılacağına, şimdi yazdığı hem cok satışlı, hem de ne özel kurumların, ne de Basın İlân Kurumu'nun ilânlarını yayımlamıyan dergilerde basılır daha iyi!... **DOST**

ŞÜKRÜ KURGAN

Türk Mizahında Nasrettin Hoca

Atatürk Üniversitesi Halk Edebiyatı Öğretim Görevlisi Şükrü KURGAN'ın «Nasrettin Hoca Şenlikleri» dolayısiyle 7 Temmuz 1963 Pazar günü Akşehirde verdiği «TÜRK MİZAHINDA NASRETTİN HOCA» konulu konferanstan bir özet :

Kültürümüzün Dünya'ca tanınmış tek şahsiyeti Nasrettin Hoca'dır.

Söze başlarken plânı sunulan konferansın GİRİŞ bölümünde genel olarak «GÜLME» olayı üzerinde durulmuş, HOCA'nın, ŞASİYETİ bölümünde «Hoca'nın ADI, KİŞİLİĞİ, HOCA ile ilgili YAYIMLAR» incelenmiş, FIKRALAR bölümünde de «FIKRALARIN SINIFLANDIRILMASI, BU FIKRALARDA HALK TOPLUM HAYATI'nın İZLERİ» ve bu fıkralara göre «TÜRK HALK MİZAHI'nın ÖZELLİKLERİ» konuları ele alınmıştır.

Hoca ile ilgili Batı yayımlarının 1694 yani bizde matbaanın kuruluşundan otuz altı yıl önce Fransa'da başladığını, bu yayından bazıları'nın Hocayı ahmak, budala bir insan olarak tanıttığını, fakat ciddi etüd'lerin o'nda daima TÜRK ZEKÂSI'nın HAKİKÎ bir MÜMESSİLİ'ni gördüklerini belirterek konuyu geliştiren Şükrü KURGAN, Nasrettin Hoca hikâyelerinin başta Fransa, Almanya, İngiltere, Amerika, Balkan milletleri ve İslâm âlemi olmak üzere, hemen hemen bütün Dünya dilleri'nde yayımlandığını, Hoca'nın tarihi bir şahsiyet olup ancak yaşadığı devrin tesbitinde güçlük çekildiğini, bu zamanın XIII üncü yüzyıl ve kuvvetli ihtimalle 1208 - 1286 tarihleri arası olabileceğini, bununla beraber Hoca'nın Türk Halk vicdan'ında yaşıyan manevi kişiliğinin tarihi kişiliğinden daha önemli sayılması gerektiğini söylemiştir.

Konferans'ta bundan sonra çeşitli türk ellerinin, çeşitli müslüman milletleri ve çeşitli Batı yayımlarının Nasrettin Hoca tipleri karşılaştırılmış, bu arada Rus'ların propaganda maksadiyle genç, fakirlerin haklarını zenginlerden zorla alan sun'i bir Nasrettin Hoca tipi düşünerek bu konuda bir roman yazdıkları ve bu romanı filme çektikleri konusu üzerinde durulmuştur.

Konferansçı üçüncü bölümde Nasrettin Hoca fıkralarını dünyaca tanınan Esope, Diyojen, Eulenspiegel, Marius, Palisse, Don Quichotte tiplerinin hikâyeleri ve Romen'lerin Peccâlâ, Araplar'ın Cuha ve İran'lıların Zâgâni fıkralariyle karşılaştırmış, Nasrettin Hoca fıkralarının sınıflandırılması problemi üzerinde durmuş, gerçek Nasrettin Hosa fıkralarının «yakıştırma» olanlarından ayırd edilmesi konusu'ndaki düşüncelerini açıklamıştır.

Nasrettin Hoca fıkralarında daima neş'e değil bazan «Humour Noir: Acı mizah» bulunduğuna da işaret eden konferansçı sözlerini şöyle bitirmiştir:

Nasrettin Hoca fıkralarının hepsini «onun yaşadığı gerçek olaylar» diye kabul edemeyiz. Bunu anlamak için sadece bir insan ömrüne bu kadar çeşitli olayın sığamıyacağını düşünmek kâfi'dir. Bize kalırsa bu hikâyeler türk milletinin yüzyıllardır gelişen hayatını, birer atasözü hâlinde özetliyen prensipler vermektedirler. Bu bakımdan Hoca'yı bizim Halk hayatımızı oynayan bir oyuncu'ya benzeteceğiz. Ancak, oyununun sahne ve dekoru onun fani hayatı'nın çevre ve yıllarından çok geniştir. Daha açık bir izahla türk halk hayatının «Hoca'dan evvelki», «Hoca zamanındaki» ve «Hoca'dan sonraki» bütün olayları, halkın kollektif dehası'nda bir «NASRETTİN» damgası vurularak manâlandırılmış ve bunlar nesilden nesile geçerek bize kadar gelmişlerdir. Timur'la Hoca arasında geçmiş vakalar anlatan hikâyelere gelince, bunların hepsine birden «Hoca'nın değildir.» diyemiyoruz. Çünkü Hoca'nın Timur'la yaşamadığı doğru olmakla beraber Timur'dan evvelki zalim bir bey veya paşa portresinin bir Nasrettin Hoca hikâyesi yaratması ve sonradan Timur'un bu hikâyeye girmesi daima mümkündür.

Son sözümüz Nasrettin Hoca'nın kişiliğinde «TÜRK MİZAHI'nın ÖZELLİĞİ» üzerinedir :

Nasrettin Hoca değerli bir halk sanatçısı, sanatının felsefesini fıkralariyle açıklayan bir filozoftur. Ancak o eserini yaratırken başka sanatcılar gibi rengi, armoni'yi değil, dayanakları az, yoksul hayatının ıstıraplarını kullanmaktadır. Bu sebeple o'nun mizahı, dolu bir zihnin düşüncelerini boşaltan, dilimizin kuvvetli tabiriyle «Lala - paşa eğlendiren» bir mizah değildir. «NASRETTİN HOCA MİZAHI», bunun tam aksine, türk halkının meseleleriyle beraber yürüyen canlı, toplum için faydalı ve YAPICI bir mizahtır. Türk halkı kendisinden sonraki yüzyıllar boyunca dertlerini bu mizahın tebessümiyle avutmuş, bu mizahın neşesiyle yaşamıştır.

Bu «Nasrettin Hoca neşesiyle yaşamak», «Hafif olmak, işleri şakaya almak» demek değildir. Sadece tebessümü ciddiliğe engel görmemek, yani, türk halkı gibi, «GÜLER YÜZLE CİDDİ OLMAK» demektir.

PERTEV BORATAV
Desenler : Abidin DİNO

Nasrettin Hoca'nın Kimliğini Belirtmek Yolunda Bazı Teşebbüsler Üstüne

Türk mizah fıkralarının ünü çok yaygın bir kişisi olan Nasrettin Hoca tarihî bir simâ mıdır? Kimi bilginler böyle olduğundan şüphe ederler; kimi bilginler de, herşeyden önce onun adına izafe olunan fıkraları inceleyen folklorcular için Nasrettin Hoca'nın tarihî bir simâ olarak büyük bir önem taşımayacağını düşünürler.

Çeşitli bilim ve sanat dallarını temsil eden Türk aydınları için ise, bu halk filozofunun gerçek kişiliğinin şüphesiz apayrı bir önemi vardır. Kendisine izafe olunan fıkraların kurucu öğelerini ortaya çıkaran tema ve motiflerin inkâr edilmez bir evrenselliği olabilir ama, hikâye bütün içinde Nasrettin'in kişiliğinin en hâkim yeri aldığı da iddia edilemez.

Nasrettin Hoca fıkraları Doğu Türkistan'dan Macaristan'a, Güney Sibirya'dan Kuzey Afrika'ya kadar ve Türk dili bölgesinde olduğu gibi, az ya da çok Osmanlı egemenliği altında kalan bölgelerde de anlatılmaktadır.

Nasrettin Hoca'nın tarihsel kişiliği konusunda bugüne kadar yapılmış olan araştırmalar -Hoca'nın bazı fıkralarında ve sonraki bazı belgelerde anlatılmak istendiği gibi- Timur'un Anadolu'yu istilâsı devrinde XIV yüzyılın başında değil, daha erken, yani XIII yüzyılda yaşadığını farzetmeye imkân verecek mahiyettedir.

Bu son yirmi yıl içindeki yayımların, Nasrettin Hoca sorununu kesin bir sonuca vardırmamakla birlikte, yenilikleri de yok değildir. İsmail Hami Danişmend, gerçek tarihsel Nasrettin Hoca'nın, kendisine izafe olunan son derecede kaba fıkralarla, halkın «fazlasıyla bayağı» olan hayal ve insiyakı ile mutlaka tahrif hatta tahkir edildiği kanısıyla 1941 de yayımladığı bir yazısında Hoca'ya itibarını iade etmeye çalışmıştır. (1) Bu yazar, Hoca'nın Yavlak Aslan'ın oğlu ve müstanfi (Maliye müfettişi) olan Nasrettin'den başka bir kişi olmadığını, bu yüksek memurun gerçekte Mogolların tabii olan Selçuk Sultanı Mesut II. nin saltanatı zamanında (1292 - 1383) yaşadığını isbata çalışır. İ. H. Danişment'in tezi, savunulabilir soydan değildir. Çünkü sadece ad uygunluğu üzerine dayanıyor. Yazar, gülünç fıkralar geleneğinin bu yüksek Selçuk memurundan başladığını varsayacak hiç bir olguya, hiç bir belirtiye dayanmamaktadır.

Kayseri'de bulunan ve Şehir Müzesi'nde korunan mezartaşı da bu niteliktedir. Naci Kum'un 1941 de yayımladığı yazıya göre bu mezartaşı Nasrettin Hoca'nın ölüm tarihini XIII yüzyılın başlarına kadar geri götürmektedir. (2) Oysa Nasrettin Hoca'mızla mezartaşı arasındaki uygunluk, taşıdıkları Nasrettin adı ile Hoca sanından ibarettir. Bu da, Nasrettin Hoca'nın 75 yıl daha önce ve Akşehir'de değil de Kayseri'de öldüğünü söyliyebilmek için çok zayıf bir kanıttır.

Bir başka Türk bilgini, İsmail Hakkı Konyalı, 1945 de yayımladığı (Akşehir, Nasrettin Hoca'nın şehri) adlı kitabında, İsmail Hami Danişmet'in tezini reddettikten sonra yeni bir belge ortaya koymaktadır. (3) Bu belge, Nasrettin Hoca'nın Akşehir'deki türbesinin bir duvarına yazılan bir yazıdır. Bu yazı, Osmanlı hükümdarı Bayezit I. (1389 - 1402) in sipahilerinden birinin eliyle yazılmış olup 1397 tarihlidir ki, bu tarih, Nasrettin Hoca'nın Timur'la karşılaştığı varsayımını kesinlikle çürütmektedir. Çünkü bu hükümdar, Anadolu toprağına 1402 de ayakbasmıştır

Hoca'nın Akşehir'e 108 kilometre uzaklıktaki Sivrihisar kasabasında doğduğu yolundaki söylentiye gelince, bu konuda elde kesin hiç bir belge yoktur. İsmail Hakkı Konyalı, yukarda adı geçen kitabında, bu kökeni (menşei) desteklemek için önesürülen sözde kanıtların eleştirisel bir tahlilini yapmaktadır. Ona göre bu söylenti, dayanak olarak, Fatih Mehmet II. nin çağdaşı olan Hızır Bey'e (1407 - 1459) izafe olunan secereye dayanır. Hızır Bey'in babası olan Sivrihisar kadısının, Sivrihisarlı olup Nasrettin Hoca'nın ahfadından olduğu söylentisi...

Hızır Bey, 1453 de İstanbul'un fethi üzerine İstanbul kadısı olmadan önce Sivrihisar'da kadı ve müderris idi. Secereye dayanan bu söylenti, XV yüzyıladek giden yazılı kaynaklarca desteklenmiş bulunmaktadır.

Bize Nasrettin Hoca menkıbelerine ait bazı metinlerden en eskilerini bırakmış olan Lâmi Çelebi (1532 veya 1533 de ölmüştür), yayımlanmamış eserinde şecereyi Hızır Bey'in oğullarından Sinan Paşa'ya (1486 da ölmüştür) götürür ve Sivrihisarlıların -bizzat Sinan Paşa dahil- gülünç ve açık hikâyelere meraklı oldukları hak-

---

(1) İ. H. Danişment. (Nasrettin Hoca Kim?) Önce Cumhuriyet Gazetesinde çıkan bu yazı «Yeni Adam» dergisinin 9 Ocak 1941 (Sayı 315) ve «Konya» Dergisinin (1941, sayı 34) sayılarında yeniden yayımlanmıştır.

(2) Naci Kum. Kayseri Müzesi'nde 1408 numarada yazılı Nasrettin Hoca lahdi. «Konya» Dergisi, sayı 34 (1941)

(3) İsmail Hakkı Konyalı. (Akşehir, Nasrettin Hoca'nın şehri) İstanbul, 1945, sayfa, 472.

kındaki bir fıkrayı nakleder. (4)

Bütün bunlara 1931 de Sivrihisar'da bulunan ve halen Konya Müzesinde korunan bir mezartaşını da ekliyelim. (5) Üzerindeki yazıya göre bu taş, Nasrettin Hoca'nın kızı olup, Hicrî 727 de (1326 veya 1327) ölen Fatma adındaki bir kadının mezartaşıdır. Bu tarih 683 olarak tarihlendirilmek istenen bir mezartaşına dayanılarak Nasrettin Hoca'nın ölüm tarihi olarak kabul olunan hicrî 683 (Milâdî 1284 - 1285) den 41-42 yıl sonradır. (6)

Bütün bunlar salt rastlantılar olamaz mı? Ya da bu olgunlar karşısında, Nasrettin Hoca'nın gerçekten bir küçük Anadolu kasabasından olduğu ve ahfadının o kasabada yaşadığını kabul etmek gerekir mi? Şunu da söyliyelim ki, XIX yüzyılın başlarına kadar, İstanbul'da şecerelerini Nasrettin Hoca'ya kadar götüren kişiler yaşamıştır. (7)

Öyle görünüyor ki, Nasrettin Hoca'nın ahfadına -ve genel olarak Sivrihisarlılara- yerine göre muziplik, yerine göre saflık ve açık şakalara eğilim izafe eden bir tradisyon çabucak ortaya çıkmıştır. Yukarda Lâmi'nin XVI Yüzyıl başlarındaki bir fıkrasından bahsetmiştik. Bu türden başka bir fıkrada da şunlar anlatılmaktadır: Murat III devrinde (Saltanatı 1574 - 1595) Nasrettin Hoca'nın sözde ahfadından biri, kendisine maaş bağlatmak için, şeceresinin doğruluğunu isbat yolunda belgeler göstermek üzere Babıâli'ye başvurur. Saraya girerken katırını bahçede duran muhafızın davuluna bağlar. Hayvan ipi çekince davulu devirir, gürültüden ürküp davulu da sürükliyerek koşmaya başlar. Bu gürültü patırtı, Mekke'ye hareket etmek üzere orada bekleyen bir katır kervanını paniğe uğratır. Bu cehennemî gürültüden telâşa düşen padişah, bunun sebebini sorar. Suçlunun, sözde Nasrettin Hoca'nın ahfadından olduğunu söyliyen ve kendisine maaş bağlatmak için şeceresini isbatlıyacak belgeler getiren ve katırını sarayın büyük davuluna bağlayan biri olduğu cevabını verirler. Padişah, adamın Nasrettin Hoca ahfadından olduğunda şüphe bulunmadığına ve her türlü belgenin gereksizliğine inanarak, adamın maaş isteğinin hemen yerine getirilmesini emreder. (8)

Öyle anlaşılıyor ki, oldukça eski bir devirde Sivrihisarlılar, bazı gülünç fıkraları her zaman kullanılan kalıplaşmış şahıslar haline gelmişlerdir. Bunu hiç değilse Paris'teki Millî Kitaplıkta bulduğum tarihsiz ve adsız bir elyazmaları derlemesindeki hikâyeler bu iddiayı doğrulamaktadır. Bu elyazmaları derlemesinde beş fıkra vardır ki, kahramanları Sivrihisarlıdır. (9) Aynı elyazmalarında Hoci namında birinin menkıbeleri bulunmaktadır ki (10) bu unvan bana, çok uzun olan Nasrettin Hoca (ya da Hoca Nasrettin'in) kısaltılmışı olarak ve çoğunlukla tek başına kullanılan Hoca unvanının değişmiş bir biçimi olarak görünüyor. Şu da yazmaya değer ki, Sivrihisarlılar ve Hoci üzerine olan bu derlemelerdeki olaylar başka yolla da Nasrettin Hoca'ya izafe olunmuştur. (11)

Acaba Sivrihisarlılar şakacı ve nekre kişiler olmak şöhretini, Nasrettin Hoca'nın kendi memleketlerinden olmasından mı almışlardır? Yoksa tersine XV yüzyıl sonlarından itibaren bu yerde yaşayanların aldığı şöhret dolayısıyla tradisyonu, bu kasabayı Nasrettin Hoca'nın doğum yeri olarak mı seçmiştir? Şimdilik kesin konuşmamakla birlikte kanıtların ağırlığı birinci varsayıma eğilimli gibi görünmektedir. Gerçekten somut olgular isbat ediyor ki, belirgin simalar bir yere ortak bir şöhret kazandırmaya yetmektedir.

Bununla birlikte, bunun büsbütün ters yönde olması ihtimalini de reddetmiyorum. Yazılı tradisyonda, geriye doğru gidildikçe, Nasrettin Hoca'ya izafe olunan fıkraların sayısı azalmaktadır. (12) Bu olgu, varolan ve ortaklaşa bir tradisyonun Nasrettin Hoca'nın kişiliğinde toplandığı, böylece Nasrettin Hoca'nın ortak tradisyona konduğunu ve Sivrihisar'ın ortak tipi yerine geçmesi sebebiyle de kendisinin Sivrihisar topluluğu içinde kabul olunduğu varsayımını destekleyici niteliktedir. Böylece Sivrihisarlılar üzerine olan hikâyeler zamanla ortadan kalkmış ve yerlerini Nasrettin Hoca hikâyelerine bırakmıştır.

Türk elyazmaları ve basılmış hikâye hazinesinin daha sıkı bir tahlili, bu sorunun çözülmesine hiç şüphesiz hizmet edecektir.

---

(4) Paris'teki Millî Kitaplık elyazmalarından «Türk eki, numara 419, sayfa 93».

(5) Mehmet Önder, Nasrettin Hoca'ya dair vesikalar (Türk Folklor Araştırmaları Dergisi) İstanbul, Numara 77, 1955 Aralık.

(6) İslâm Ansiklopedisi, Fehim Bayraktaroviç'in Nasrettin Hoca hakkındaki makalesi ile A. Wesselski'nin Der Hodscha Nasrettin, Weimar 911, 1. S. XXI.

(7) Sait Sungur «Nasrettin Hoca'nın İstanbul'da medfun torunları» (Konya) Dergisi Numara 51 (1943) sayfa 48.

(8) Bahâî (Veled İzbudak) Letaif-i Hoca Nasreddin'in önsözünde (Dördün-

(Arka sayfada)

AZİZ NESİN

4. cü Nasrettin Hoca Anma Töreni ve Açık Oturum

Desen : Abidin DİNO

Bu yıl 5-10 Temmuz günlerinde yapılan Dördüncü Nasrettin Hoca Anma Töreni, öncekilere göre daha zengin programlı ve başarılı oldu. Yine de, gelecek yıllar giderileceğini umduğumuz birçok aksaklıklar, eksikler vardı. Aksak, eksik iş görenlerin başında —ulusal geleneğimize uygun olarak— resmî makamlar geliyordu. Nasrettin Hoca Derneği'nin çağrılısı olan yabancı Türkologlar, bizim resmî makamların onlara geç vize vermesi yüzünden Akşehir'e zamanında gelip Törene katılamadılar. Bunun bizim için ne büyük bir kayıp olduğunu, vurdumduymaz resmî makamlarımız ne yazık ki hiç bir zaman anlıyamıyacaklardır. Bu yabancı Türkologlar, ulusumuzun yeryüzünde ünü en yaygın kişisi olan Hoca üstüne bilmediğimiz birçok bilgiler, belgeler vereceklerdi. Yabancıların Hoca'mıza verdikleri bu değer karşısında, herhalde Türk aydınları sayılan bizler, kızaran yüzümüzü yere eğecektik. Örneğin Çekoslavakya'da hem de iki tane «Nasrettin Hoca» adlı piyes yazılmış olduğunu Çek Türkoloğu Dr. Josef Blaşkoviç'ten duysaydık, Hoca için hiç birşey yapamamış olan (Ya da çok az şey yapmış olan) sanatçılar ne duruma düşerdik? (Bu iki Nasrettin Hoca piyesi, çok güzel biçimde kitap olarak da basılmıştır. Bay Blaşkoviç'in Akşehir'de vermek üzere hazırladığı yazılı konuşmasını Dost'un başka sayfasında bulacaksınız).

Genç Macar Türkoloğu Dr. Georges Hazai'nin ve Dr. Geza Fehér'in, kendilerine geç vize verilmesi yüzünden, Hoca'yı Anma Törenine katılamamaları, onların Nasrettin Hoca için verecekleri bilgiden bizi yoksun bırakmıştır.

Çağrılı yabancı bilimcilerden yalnız iki Yugoslav kadın Türkoloğ Törene katılabildi: Belgrat Üniversitesinden Doç. Dr. Marija Djukanoviç ve asistan Bayan Ljubinka Rajkoviç. (Bayan Marija Djukanoviç'in Hoca hakkındaki ilginç konuşması Dost'un başka sayfasındadır).

Çalışmalarını desteklediğimiz Nasrettin Hoca Derneği'nin gelecek yılki Anma Törenine Çek, Yugoslav, Macar, Alman, Polonya, Bulgar, Rus, Azer Türkologlarını çağırması bizim için çok yararlı olacaktır; yalnız Dernek Amerikalıların «Yaaavaşington» dedikleri Ankara'daki «Yaahafız» çeken resmî makmaların yavaşlığını da hesaplıyarak, çağrıyı erkenden yapmalıdır.

TÖRENDE ELFAAAATİHA!

Törenin ikinci günü, her yıl olduğu gibi, Hıdırlık'ta verilen ziyafetin sonunda :

— Behçet Kemal Çağlar'dan dua isteriz! diye yükselen ses gülüşmeli alkışlara yolaçtı.

Dua okuması istenen Çağlar, 1 Haziran tarihli Varlık Dergisinde kendisiyle yapılan bir konuşmada şöyle diyordu :

«27 Mayıs'ın getirdiği özgür, umutlu ve şen havada hiç vatan şiiri yazmayan şairler de coşup bir modaya uyarcasına vatan şiirleri yazar olmuşlardı. Onların o ağızdan dolma hevesi geçti. Vatan şiirleri yazmak, yine değişmez ve sönmez vatan aşkı olan bizlere kaldı.»

İşte hevesi ağızdan dolma olmayan memleketimizin malı ve gedikli vatan - millet şairi Behçet Kemal Çağlar, törendeki ziyafetin sonunda içilen cacığın üstüne, Kuran'ın Türkçe çevirilerinden manzumeleştirdiği iki sûreyi ken-

cü basım, İstanbul, İlkbal Kütüphanesi, 1926, S. 15-16) Bu fıkrayı, Nasrettin Hoca fıkraları derleyen bir başka müelliften, Mehmet Tevfik'ten naklen (1893) anlatır. A. Wesselski, anılan eser, S. XVI şe XLIV.

(9) Paris'teki Millî Kitaplık elyazmaları, Eski Türk Eserleri No. 227. f. b. 3r. 4r-4v, 8r, 5v, 6v.

(10) Aynı elyazmaları, fol. 4r, 5v, 6v.

(11) Bak: J. A. Decourdemanche, Sottisier de Nasreddin - Hodja, Bruxelles 1878, No. 72, III, 134, 279; aynı elyazması, Ankara Edebiyat Fakültesi Kitaplığı, İsmail Saib hibesi, No. 1/4838 (1777 tarihli) 5.65-66, 72, 78-79, 92-93. Sivrihisarlıların yeraldığı hikâyeler de vardır (S. 40, 78-79) Bahâî, anılan eser, S. 34, 61, 88, 130 a da bakınız.

(12) Bodleiieme Kitaplığındaki (or; 185) elyazması ki, 1571 tarihli olduğu için, benim bildiğim Nasrettin Hoca fıkralarının en eski elyazmasıdır, 41 hikâye içermektedir. (Ayrıca sonradan başka bir elle yazılmış iki hikâye vardır).

dine özgü titreşimli sesiyle, doğrusu pek güzel ve dokunaklı okudu. Bu manzum duadan sonra, gırtlaktan çekip çıkarılmış ağdalı bir ses havada yıvıştı :

— Elfaaaaatihaa!...

Başlar, ağdalı elfaatiha sesinin çıktığı ağza döndü. Bu, koyu pembe tenli yüzünü yeni bıraktığı sert beyaz sakalıyla süslemiş olan Abdülbaki Gölpınarlı'nın sesiydi.

Küçük dilin de yardımıyla gırtlaktan ağdalanarak çıkan bu ses beni birden on yedi yıl geriye götürdü; Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1946 da yayınladığı «Divan Edebiyatı Babındadır» adlı ve bütün Divan edebiyatımızın şairlerini katran fırçasının kara bir çaprazıyla battal eden kitabını hatırlayıverdim. O sıra bu kitabı, bir ilerici davranış sayanlarımız pek çoktu. Amerikalı bir Upton Sinclair'in «Altın Zincir»i olunca, elbet sözde sosyalizmin en kolay yolu olan inkârcılıkla, Türkiye'den de bir Abdülbaki Gölpınarlı'nın «Divan Edebiyatı Babında» sı olacaktı.

Bu kitabın çıkışı üzerine Ataç'ın Ulus Gazetesindeki yazısı şöyle başlıyordu: «Sen de mi Abdülbaki?»

Bir burjuva yazarı ve savunucusu olan Ataç'ın, o zamanlar toplumcu sanılan Gölpınarlı'dan çok daha ilerici olduğunu bize zaman gösterdi.

Ne şaşılası bir benzerlik; Upton Sinclair de, Abdülbaki Gölpınarlı da, şimdi eski günlerine fatiha okuyorlar: Vehüvelbakî......

Havada ağdalanıp yayılan «Elfaaatiha» dan sonra sofrada oturanlardan abdestsiz olanlar, öbürlerinden ayıp olmasın diye kendilerine fatiha okuyor süsü vermek için dudaklarını kıpırkıpır kıpırdattılar, sonra iki avuçlarını yüzlerine sürdüler :

— Amiiin!...

Kendi kendime, acı acı güldüm: Nasrettin Hoca sağ olsaydı, kılık değiştirip bu törene, bu şölene gelseydi, acaba Hoca'mız bu törenin neresinde olurdu? Herhalde içinde değil...

NASRETTİN HOCA'YI ANLAMAK

Nasrettin Hoca üstüne konuşmalar içinde bizce gerçekten değerli olanı, Atatürk Üniversitesi Halk Edebiyatı Öğretim Görevlisi Bay Şükrü Kurgan'ın konuşmasıydı. (Bu konuşmanın bir özetini Dost'un başka sayfasında okuyacaksınız). İlk defa bu törenlerde bilimsel bir yöntemle ve bir sistem içinde Nasrettin Hoca'nın incelendiğini duyduk ve sevindik.

Halâ Ankara Üniversitesinde Türk Halk Edebiyatı Kürsüsünün boş durduğunu, değerli bilginimiz Pertev Boratav'dan boşalan yerin halâ doldurulmadığını düşünmek ne acıdır... Bir Türkiye, o Türkiye'nin başkenti, o başkentte bir büyük üniversite ve o üniversitede Türk Halk Edebiyatı kürsüsü boş... Yine de Pertev Boratav'ın Avrupa'daki Türk Halk Edebiyatı üzerine çok verimli ve değerli çalışmalarıyla övünebiliyoruz. Boratav'ın Nasrettin Hoca üstüne bir konuşması yabancı dillerde yayınlanmıştır; bu broşür Hoca hakkında değerli bilgiler taşımaktadır. (Pertev Boratav'ın Hoca hakkındaki konuşmasının Fransızcadan yapılan çevirisini Dost'un başka sayfasında bulacaksınız).

Sözlerine «Evvelâ nâçiz şahsıma lûtfen bir kıymet verilerek davet edilmemden dolayı teşekkürler ederim» diye başlayan Prof. Ali Nihat Tarlan'ın, yeni hiç bir şey anlatmayan, eski bilinenlerin yavan ve yayın bir tekrarı olan konuşması kapalı salonun sıcak havasını büsbütün ağırlaştırdı. Her söze başlarken «Nâçiz şahıslarına lûtfedilen kıymet», beylik komedi filmlerindeki klâsik profesör tiplerinin itirafıdır.

Programda açıkoturuma katılacağı bildirilen Abdülbakî Gölpınarlı, her nedense açıkoturuma girmek istemedi. Buna karşılık tek başına kürsüye çıkıp konuşmayı yeğledi. Abdülbaki'nin konuşmasında, çok iyi Arapça ve Farsça bildiğini dinliyenler öğrendiler. Çünkü, tecvit üzre okunan âyetlerle, hadislerle, Arapça ve farsça kelâm-ı kibar ile süslü olan bu konuşmada, Türkçe söylenmiş sözler pek azdı. Gölpınarlı bu konuşmasında, akılcı ve gerçekçi olan halk düşünürü Nasrettin Hoca'yı tasavvuf ehli olarak tanıttı. Bizim düşüncemize göre Hoca'da tasavvufun kırıntısı bile sezilmez. Bu sözümüzden de tasavvufa zamanı içinde değer vermediğimiz anlamı çıkarılmamalıdır. Gölpınarlı sözlerine bir de hadis ekledi; Hazreti Muhammet «Az gülünüz, çok ağlayınız!» demiş.

Konuşanlar içinde Hoca'nın hemşehrisi Akşehirli Avukat Necmettin Bey'in anlattığı, az bilinen bir Hoca fıkrasını ilginç bulduğumdan yazıyorum:

«Nasrettin Hoca Akşehir gölü kıyısına oturmuş, gölü seyrederken, oradan geçen biri :

— Hoca, ne yapıyorsun? diye sormuş.

Hoca :

— Dalgaları sayıyorum... demiş.

Adam, Hoca'yla alay için :

— Şimdiyedek kaç dalga saydın? diye sorunca, Hoca :

— Geçip gidenleri bırak, daha gelen bir... demiş.»

Yalınçlığı içinde gerçekten çok düşündürücü, tam bir Hoca fıkrası.

NASRETTİN HOCA HAZIRCEVAP MIDIR?

Bu yılki törende Nasrettin Hoca üstüne ilk açıkoturum yayınlayan radyolarımız, katılanlardan yalnız Ord. Prof. Sadi Irmak, Behçet Kemal Çağlar, Hikmet Dizdaroğlu, Cahit Öztelli ve Bayan Mariya Djukanoviç'in adlarını ve konuşmalarından küçük parçalar vermekle yetindi. Ad sayma sırası, resmî makamların istenemeyen adamı olan bu satırların yazarına gelince, zavallı iyiniyetli spikerin, bâlâdan gelen emirle birden nutku tutuluverdi.

Açıkoturumun dört konusu vardı :

«Nasrettin Hoca'nın tarihî hüviyyeti.»

«Nasrettin Hoca mizahının karakteristiği.»

«Hoca fıkralarının nasıl bulunduğu (değeri)»

«Bizler Nasrettin Hoca mizahını nasıl değerlendiriyoruz?»

İlk üç konu üstünde birçok yazılar yayınladığım için yeniden bu konulara değinmiyeceğim.

Dördüncü konu, Hoca'yı değerlendirmemiz üstüne söyliyeceklerim var. Hoca'yı değerlendirme deyince, Hoca'nın değerini bilmeyi anlıyoruz. Bu değerbilirliği de, biri halkımız, biri de üst tabaka kişileri (Yönetmeler, aydınlar) yönünden ele almalıyız. Halkımız, elbette Hoca'nın değerini biliyordu; çünkü Hoca halkın ta kendisidir, yaşamış olan, yaşamakta olan, yaşayacak olan halktır Hoca. Halk, Hoca'nın değerini bilmekle, üst tabakaya karşı kendi varlığını korumuş ve sürdürmüş oluyor. Halkımızın hocanın değerini bilmiş olması onun yediyüz yıldır unutulmamış olmasından da bellidir. Bütün bu açıkoturumlar, bütün bu törenler, halkın temelden zorlanmasıyla,

yanık duvar

O duvarların tenha çizgilerini
Sokağa dik inen kaldırımlara
Gölge düşürdüm uzak kentleri...

Tam orta yerde ölüyor adam
Ağlamalar içinde birinin saçları
Birinin ölü ağzından daha güzel,
Daha büyümüş yaşama çiçekleri..

Herkesin üçgeni karanlıkta
Işık kapılarında ayakları..
Doklarda balyoz vuran,
O bayan şeyin kardeşi
Biraz balyoz lekeli avuçları..

Ve duvarların boş gözlerini
Sokağa dik inen kaldırımlara
Gölge düşürdüm insan seslerini...

Halûk ŞEVKET

---

yönetmenleri ve aydınları itmesiyle olmaktadır; yoksa Hoca unutulur giderdi. Halkın temelden zorlamasıyladır ki, yönetmenler ve aydınlar, ister istemez Hoca'ya değer vermek zorunda kalmışlardır. Hoca için kitaplar çıkıyorsa, törenler yapılıyorsa, açıkoturumlar düzenleniyorsa, bütün bunlar yönetmen ve aydınların isteğiyle değil, halkın bunları dolaylı zorlamasıyla olmaktadır.

Toplumumuzun üst tabaka kişilerinin Hoca'ya değer vermek şöyle dursun, değerini unutturmaya çalıştıkları şurdan da açıkça bellidir ki, Türklerin dünyadaki en ünlü kişisi olan Nasrettin Hoca, 700 yıldanberi okullarda okutulmamakta, edebiyat kitaplarına girememektedir. Kimlerin ve kimlerin kurugürültüyle doldurduğu okul edebiyat tarihlerinde ve derslerinde Hoca'mıza bugünedek yer verilmemiştir. Bundan ötürü utanmak kimlere düşerse lûtfen ellerini sakaklarına koyup düşünsünler. Yönetmen kadroların Hoca'yı unutturma, yoksayma çabasına karşın halâ Hoca yalnız Türkiye'de değil yedi yüzyıldanberi bütün dünyada ünü yayılıp genişliyorsa durmadan, bu, halkın değerbilirliğinin bir sonucudur.

Üsttabaka kişilerinin Hoca'yı bilmezden gelişlerinin nedeni ise, Nasrettin Hoca mizahının niteliğinden ileri gelmektedir. Mizah genel olarak ikiye ayrılabilir: Rahat insanların gönül eğlendirici mizahı ve tedirgin, mutsuz halkın düşünmek ve boşalmak için acı mizahı...

Halktan yana ve halktan olan Nasrettin Hoca'nın mizahı, ikinci türden ki bu mizah, bozukdüzenli toplum yönetmenlerinin hoşuna gitmez. Çünkü her türlü kötü, aksak, yanlış davranışlarına, halk düşünürü Hoca'nın bir fıkrası uygun düşer. Bence yedi yüzyıldır halkın yaşattığı Hoca'ya halâ okul kitaplarında gereğince yerverilmeyişinin nedeni işte budur. Ama şurası da bir gerçek ki, yedi yüzyıl sonra da olsa, halkın temelden zorlanmasıyla Nasrettin Hoca okul kitaplarında da lâyık olduğu yer ve değeri alacaktır.

Açıkoturumdaki bu düşüncelerime, oturumu düzenlemiş olan radyo spikeri arkadaşımız ince bir espiriyle, zaten bizde mizaha değer verilmediğini, çağdaşlarımızdan örnekler konulan okul kitaplarında benim yazılarıma yer verilmediğini üzünçle söyledi. Dediği de çıktı; açıkoturum radyoda yayınlanırken adım bile yoktu. Haklıdırlar, halkın olmayan bir radyoda yukardaki gibi, yönetmenleri tedirgin edici sözlerin yeri olamaz. Ne var ki, Hoca'nın yukardaki fıkrasındaki gibi,

— Geçip giden dalgaları bırak, gelen daha bir...

Açıkoturumda kendiliğinden ortaya çıkan bir tartışma konusu da, Hoca'nın hazırcevap olup olmadığı sorunuydu. Hoca'nın tarihsel kişiliğinden çok toplumsal kişiliği daha önemli olduğundan, Hoca'nın toplumsal karakterini ortaya çıkaracak olan bütün nitelikleri üstünde birbir durmamız doğrudur. Bu bakımdan Hoca'nın hazırcevap olup olmadığını, daha bunun gibi başka niteliklerini araştırmamız yerinde olur; böylece Hoca'nın gerçek toplumsal kişiliğini bulabiliriz.

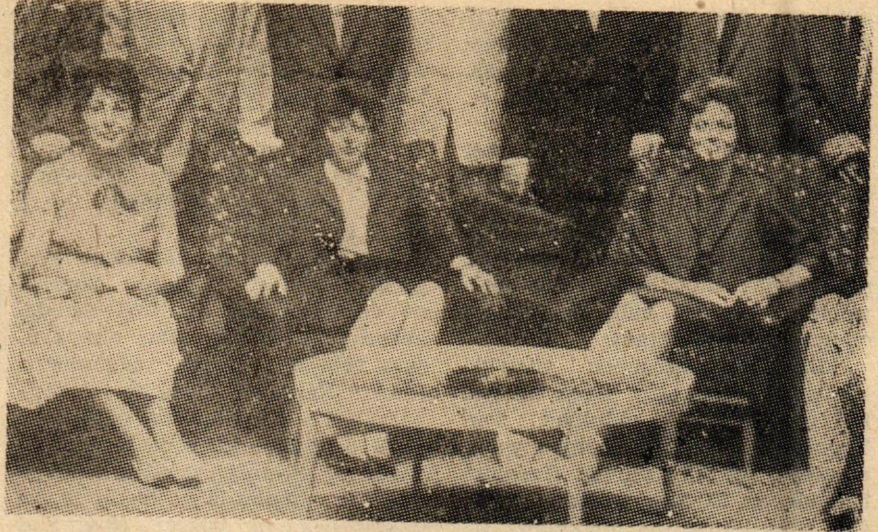
Düşünceme kalırsa Hoca, hazırcevap bir kişi değildir. Hocayı hazırcevap sayanlar bana öyle geliyor ki hazırcevaplığı üstün bir değer saydıkları için bu niteliği de sevdikleri Hoca'ya maletmeye çalışmaktadırlar. Oysa hazırcevaplık, her lâfa karşılık şıp diye bir nükte yetiştirmek demektir ki, sanırım pek de makbul bir davranış değildir. Bu türlü hazırcevaplar, sevilen birkaç nüktelerine karşılık, durmadan pot kıran, nükte için nükte yapan, biraz kurnaz, çoğun çevrelerini tedirgin eden kişilerdir. Çevremizdeki hazırcevaplara bakarak, bunun böyle olduğunu anlıyabiliriz. Hoca'nın hazırcevap olmayışının nedeni ise daha başkadır ve şu iki gerekçeye dayanır:

Nasrettin Hoca'nın fıkraları incelenirse, bunların akılcı ürün oldukları görülür. Akılcılık ise, hazırcevaplığa aykırıdır. Çünkü akılcılık, birdenbire ve çabukluk değil, bir düşünce işlemidir. Oysa hazırcevaplık, intikal süratinden ayrı ve başka olan bir çabukluk ve hızlılıktır. Hoca'nın fıkraları akılcı ürünlerse, Hoca hazırcevap olamaz.

Hoca'nın fıkraları, bugün önümüze hazır olarak çıkmış ve yumruk gibi inen fıkralarındaki son düşünce önümüze kotarılmış olarak geldiği için, biz bu fıkralardaki son sözü Hoca'nın hazırcevaplıkla birdenbire söylediğini sanarak yanılmaktayız. Oysa bu fıkralar, yıllardan, yüzyıllardan beri halkın ortaklaşa bilincinin malı olarak, değişe değişe, eklene çıkarıla ,süzüle, arına bugünkü son biçimini almıştır. Yüzyıllar boyunca hazırlanmış, kotarılmış bu fıkraların ise, Nasrettin Hoca'nın bir hazırcevaplığı saymak, sanırım ki, yanlış olur. Bu fıkraların hepsini Hoca söylemiş olsa bile, yine de Hoca bunları daha önce düşünüp taşınıp uygun düşen olaylar karşısında söylemiş olmalıdır.

DOÇ. DR. MARİJA DJUKANOVİÇ
Belgrad Üniversitesi Şarkıyyat Enstitüsü Şefi

YUGOSLAVLAR VE NASRETTİN HOCA

Dördüncü Nasrettin Hoca Anma Töreni'ne yabancı Türkologlardan yalnız iki Yugoslav bilimci katılmıştır: Belgrat Üniversitesinden Doç. Dr. Marija Djukanoviç ve asistanı T. Dil Kurumu'nun 10. Kurultayına da katılan iki kadın bilimcı, Başbakan İnönü'nün Kurultay üyeleri şerefine verdiği çayda görülüyor

Sırp ve Hırvat Edebiyatında ilkdefa Nasrettin Hoca'dan ne zaman bahsedildiğini belirlemek çok güçtür. Ama yine de Nasrettin Hoca fıkralarının bizde Türklerin memleketimize gelmesiyle ya da bunun hemen ardından yayılmaya başladığı düşüncesi bir ihtimal olarak ileri sürülebilir.

Nasrettin Hoca kimdir ve ne zaman yaşamıştır? Bu konu birçok bilginleri ilgilendirmiş ve buna değğin birçok yazılar yayınlanmıştır. Hoca'nın kökeni (menşei) üstüne birçok söylentiler vardır. Ünü yüzyıllardan beri bilinir. Yurdunun sınırlarını çoktan aşan ünü yanında, Hoca'nın Timurlenk'le ya da Harunreşit'le çağdaş olup olmadığı hiç de önemli değildir. Önemli olan, onun nükte ve mizahının milletimizin kalbini fethetmiş ve o fıkraların hızla yayılmış olmasıdır. Bu yayılış, başlangıçta ağızdan ağıza, sonralarıysa yazılı olmuştur. Neden bizde Nasrettin Hoca fıkraları bu kadar erken ve bu kadar geniş ölçüde benimsenmiştir? Bunun nedeni, herşeyden önce bu fıkralardaki ince nükte örtüsü altında insanlığı ilgilendiren hakkın hayat felsefesinin bulunuşudur. Yansız, özden ve dosdoğru bir yönü olan bu fıkralar, halkın gerçekçi dünya görüşünü, özgür düşüncesini ve yergiciliğini yansıtmaktadır. Bu fıkralar halkça sevilmektedir, çünkü halk bu fıkralarda, çözümliyemediği birçok yaşam sorunlarının karşılığını bulmaktadır.

Nasrettin Hoca'nın fıkralarını salt bir gülme aracı yapanlarla aynı düşüncede olamayız; çünkü onun başından geçmiş, ya da öyle sayılan olaylar, gelişigüzel okurları güldürmekteyse de, daha başka birtakım okurlar bu fıkraları, kuvvetlilere hiç boyun eğmeyip doğruluktan ayrılmadığı için bu davranışının bedelini hayatı boyunca çektiği yoksulluk'la ödeyen bir küçük adamın trajedisi olarak görmektedirler. Her ne kadar Nasrettin Hoca, aradabir saf, iyi kalpli, aradabir yasalara uymayan bir kişi olarak, başka bir zaman da açıkgöz, ya da şüpheli biri, bir âsi olarak görünüyorsa da, o, aslında hiç bir zaman değişmeyen bir insandır. Onun türlü tiplerde ve değişik biçimlerde yansıtılmış olması özel bir durumun sonucu olup, aslında onun karakter bütünlüğü gösterdiği kanısı bizde vardır.

İncitilmiş ve aşağılanmış durumlarda bulunduğu zaman, bu durumdan kurtuluşuna hiç umut yokken, son anda her şeyi tam ve dosdoğru söyliyerek işin içinden sıyrılıp çıkmaktadır. O sürekli olarak neşeli, her zaman uyanık, yoksulluğa ve yoksunluğa sabırla dayanıklı, ama fırsatını bulunca da bu kötü durumları yaratanlara sivri, sitem oklarını yağdıran bir kişidir. Fıkralarındaki kişiliğinden, onun ne kadar bağımsızlığı ve özgürlüğü sevdiği anlaşılmaktadır. Her hareket halinde olup, her zaman her yerde vardır. Helva yapıp ağzının tadını bulması için, un, şeker ve kendisinin bir araya geldiği görülmez. Hoca'yı Yugoslav halkına tanıtan bu karakter özellikleri yanında, onun fıkralarının Türkçe bilen müslüman halkımız aracılığıyla Osmanlılardan naklen, gayrimüslim ve Türkçe bilmeyen halkımız arasına da yayılmıştır. İlkin ağızdan ağıza yayılan, sonra halkımızın benliğine derince işleyen zekâ yaratıcılığıyla genişliyen Nasrettin Hoca fıkraları, ister istemez değiştirilmiş olsalar da, bu fıkralar şairlerin, folklorcuların eserlerinde yer almaktadırlar.

Bütün bu fıkraların baş kahramanının her zaman Nasrettin Hoca olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Çünkü bunlar çok defa, basit ve ümmî bir köylüye maledilmektedir. Bu fıkraları düzenliyenler, fıkraları kitaplarına işittikleri gibi geçirmişler, ama Nasrettin Hoca'nın adını bile anmamışlardır. Böylece büyük dilci ve folklorcumuz Vuk Karaciç'in Sırp Halk Edebiyatı eserindeki «Kazan Öldü» adlı hikâyenin konusundan hemen Nasrettin Hoca'nın bilinen fıkrası olduğu anlaşılmaktadır.

Bir başka folklorcumuz, Vuk Vrçeviç'in «Sırp Halk Masalları» adlı ikinci kitabında, bazı Nasrettin Hoca fıkraları da bulunmaktadır. Bu hikâyelerin kahramanı Hera ise de, konularından kolayca

bunların Nasrettin Hoca'dan alındığı anlaşılmaktadır. Örneğin bunlardan biri «Hera ile Çar», «Nasrettin Hoca'yla Timurlenk» fıkrasının bir uyarlamasıdır.

Adı geçen bu iki halk hikâyesi kitabından başka birçok kitaba da birkaç Nasrettin Hoca fıkrası girmiştir. Bunların hiç birinde Hoca'dan sözedilmemekle birlikte, nüktelerden, motiflerden, bu hikâyelerin o sevimli halk filozofunun olduğu anlaşılmaktadır.

Daha ondokuzuncu yüzyılda basılan ilk Nasrettin Hoca hikâyeleri çok ünlenmiş oldukları için Yugoslavlar arasında hemen yayılmıştır' Daha 1894 yılında Hoca'nın fıkralarının Türkçe aslından olmayan çevirilerine raslamaktayız. Ihtimal bu çevirilerin en eskisi tanınmış edebiyatçı ve mizahçı Stefan Sremac'ın «Nasrettin Hoca, zekâsına ve saflığına dair hikâyesi» adını taşıyan kitabıdır. Bu basımın önsözünde çevirmen, Mehmet Tevfik'in 1883 de yayınladığı kitabın Almanca çevirisiyle M. Maksimoviç'in Bulgarca Nasrettin Hoca hikâye külliyatını esas tuttuğunu yazmaktadır. Bunlar tam bir çeviri olmayıp daha ziyade serbestçe anlatılmışlardır. Sremac, fıkraların özünü vermek için çaba göstermiştir. Kendisinin mizahçılığı, mizah yeteneği de buna yardım etmiş ve bunu başarmıştır. Böylece Sremac'ın kitabı, bugüne kadar Yugoslavya'daki en iyi Nasrettin Hoca çevirisi sayılmaktadır. Bu ilk büyük Sırpça Nasrettin Hoca kitabında 195 Nasrettin Hoca'nın, 117 de Buadamov'un olmak üzere 312 hikâye vardır.

Bu kitabı, biri Mehmet Tevfik'in kitabının Almanca çevirisine dayanan 1903 de Novi Sad'da, öbürü 1922 de Belgrat'da olmak üzere yeni iki basım izlenmiştir. Bunlar Nasrettin Hoca ve hikâye halindeki şaka, nükte ve lâtifeleri» adını taşımaktadır. Ama bu her iki basım da Sremac'ınkinden oldukça farklıdır, bunlarda o olgunluk ve dikkat çekicilik yoktur. Novi Sad basımından hemen sonra 194 anektodu içine alan «Nasrettin Hoca nükte ve fıkraları» adlı birinci Zagrep basımı çıkmıştır. Aynı yayımcının çıkardığı ikinci Zagrep basımı da anonim ve tarihsizdir. En son olarak da «Nasreddin Efendi, şakaları, fıkraları ve felsefesi» adlı Sarayevo basımını sayalım. Her ne kadar yayımcının adı, önsözü yoksa da dikkatle incelenirse, Novi Sad ve Belgrat basımlarının esas olarak alındığı kanısına varılabilir.

Sözü geçen bu yayımlardan başka az önemi bulunan, birçok başka kitap, dergi, hikâye ve mizah külliyatında Nasrettin Hoca fıkraları yayınlanmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonraysa, Türk kaynakları esas alınmıştır.

Yugoslavların Nasrettin Hoca'ya ilgileri yalnız çok sayıda yayınlanan hikâyeleriyle sınırlanmamaktadır, aynı zamanda 16.1.1928 tarihinde Hoca, Yugoslav tiyatrosunda da yer almış bulunmaktadır. Sarayevo'da 1907 - 1941 tarihleri arasında çıkmış olan «Gayret» adlı müslüman dergisindeki «Muvaffak olmuş bir temsil» başlıklı bir yazıda, yazar, beş perdelik piyes «Nasrettin Hoca'nın Mucizeleri» adı altında Sarayevo Tiyatrosunda oynanan M. Çuriç'in sahneye koyduğu ve Alfred Pordes'in müziklendirdiği bir komediden bahis vardır.

En son olarak da Nasreddin Hoca'nın yalnız Sırp ve Hırvat dillerine değil, aynı zamanda başka Balkan ve dünya dillerine de çevrildiği gözönünde bulundurulursa, Nasrettin Hoca'nın övüğ ve telmihleri bütün milletlere örnek olmalıdır, demekte olan Evliya Çelebi'ye (1) hak vermek gerekmektedir.

---

(1) Seyahatname III, 16.

JOSEF BLASKOVİÇ

NASRETTİN HOCA

Çek Türkoloğ Josef BLAŞKOVİÇ, Prağ Üniversitesinde doçenttir. Türk dili ve Türk tarihi üzerinde değerli araştırmaları ve incelemeleri vardır. Geçen yıl İstanbul Üniversitesinin çağrılısı olarak on gün İstanbul'da kalmış ve Üniversitede bir konferans vermiştir. Bu yıl da Türk Dil Kurumu Kurultayı'na ilginç bir bildiri sunmuştur. Josef BLAŞKOVİÇ, Aziz Nesin'in bir oyunuyla, hikâyelerinden seçmeleri Çek diline çevirmiştir. BLAŞKOVİÇ'in Nasrettin Hoca'yı anma töreni için hazırladığı konuşmayı aşağıda okuyucularımıza sunuyoruz.

Sayın Bayanlarla Baylar, değerli Türk dostlarımız!

«Uzak» memleketten gelip Nasrettin Hoca Anma Töreninde hazır bulunanlara selâmlar getirdim. Bir çok memleketi gezdim, Nasrettin Hoca'yı tanımıyanlara raslamadım. İlkönce lütfen müsaade ederseniz, Nasrettin Hoca Derneğine beni davet ettikleri için teşekkürlerimi kabul eylemelerini rica ederim .Bu şenliklere katılmak benim için büyük bir şeref olmuştur.

Memleketimizde Nasrettin Hocayı tanıyanların selâmlariyle Avrupanın eski ve tanınmış üniversitelerinden biri olan Prağ Şarl Üniversitesinin, ayrıca Türkoloji kürsüsünün, Çekoslavak İlimler Akademisi Şarkıyat Enstitüsünün ve Slovâk İlimler Akademisi Şarkıyat Kabinesinin samimi selâmlarını sizlere sunmak en güzel vazifemdir.

«Uzak» memleketten geldiğimi dedimse, bu kelimenin biraz tarihî anlamını göze aldım. 16 ncı ile 17 nci asırlarda, Osmanlı İmparatorluğu zamanında komşular idik. O zaman memleketimizden Akşehir'e seyahat iki ay sürmüş, geçen yıllarda ise 3-4 gün, bugün ise Prağdan Ankaraya yeni tip uçaklarla ancak 4-5 saat sürer. Bu sebepten dolayı «uzak» değil, çok yakın memleket olduk dersem, daha iyi olur.

Amma bugünkü komşuluğumuz ve tarihi komşuluğumuz arasında büyük farklar vardır. Bu yakınlıkta münasebetlerimizin ne yolda gittiğinin büyük ehemmiyeti var. Şimdi elbirliğiyle çalışmanın, biribirlerimizle tanışmanın zamanı geldi. Nasıl tanışabiliriz? Tıpkı Türk atasözüne göre: Hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa.

Konuşmak istersek, birbirlerimizin dilini de tanımak gerekiyor. Türk dili dünyanın en güzel dillerinden biridir. Türkçenin bir Çek halk tabirine göre «tadı, kokusu bir de rengi» var. Yani lâtif ve uyumlu dildir. Halk konuşma diline dayanan Türk edebî dili elbette yüzyıllardanberi dillerde dolaşan Nasrettin Hoca fıkralarından da faydalanmış.

Nasrettin Hoca fıkraları hakkında bütün dünyada yüzlerce kitap, binlerce makale yazılmıştır. O'nun kim olduğu, kişiliği ve karakteri üzerine birçok ilim adamları güzel sözler söylemiş, kalın kitaplar yazmış. Nasrettin Hoca hakkında yeni etüt, yeni görüşler ortaya koymak, fıkralarını değerlendirmek benden daha bilgin ilim adamlarının vazifesidir.

Ben ancak bu büyük edebiyata bir iki fikir ilâve etmek isterim. Nasrettin Hoca fıkralariyle Türk diline büyük hizmet yaptığı tanınmış, herkesçe açık ve kabul edilen bir hakikattır.

Kimmiş Nasrettin Hoca? Bence tâ Türk halkının kendisidir. Fıkraları Türk halkının kendi yarattıkları fıkralardır. Bu fıkralarda Türk halkının özel düşünüşü, bütün hisleri, bütün karakteri açıkça görülür.

Bence Nasrettin Hoca fıkralarından Türk halkının en değerli niteliklerini tanıyabiliriz. Meselâ : Hürriyetseverlik, bağımsızlık - severlik, iyimserlik, tabiî özel mizah ve keyif.

Nasrettin Hoca Türk milletinin bütün dünyaya en büyük hediyesidir. Çünkü fıkralar her yerde neş'e meydana getirip insanoğullarına hayat mücadelesinde büyük yardımcıdırlar. Bütün dünya Türk halkına, Nasrettin Hoca'yı hediye ettiği için teşekkür eder.

Nasrettin Hoca'nın hürriyetseverliğini ve bağımsızlık isteyişini bir Çek yazarı öyle beğenmiş ki, Nasrettin Merhum ismiyle bir manzum piyes yazmış. Bu piyes 1959 yılında basılmış ve memleketimizde bir çok tiyatroda oynanmış. Bu yazarımızın ismi Yusuf Kainar (Kaynar) dır.

Kainar'dan daha önce, 1927 yılında çok tanınmış bir Çek yazarı ise Yugoslavya'da seyahatler yaptığı sırada orada halk arasında Nasrettin Hoca fıkralarını duymuş, bunları çok beğenmiş, sonra toplanmış materyalden bir piyes yazmış. Piyesin ismini de Nasrettin koymuş. Yazarın ismi Jiri Mahen'dir (1882-1939).

Bu piyesin önsözünde Jiri Mahen öyle yazıyor: «Güneyde bir kaç yıl evvel bir eski kasabayı ziyaret ettim. Ömrümün sonuna kadar bu küçük kasabayı unutamam. Oradaki eski dıvarlar arasında cereyan eden eski geleneklerin izleriyle dolu hayat, bir kaç gün zarfında bana, insanoğluna öyle büyük hürmeti öğretti ki, burada Kuzeyde bir kaç yıl zarfında öyle büyük hürmeti öğrenemedim.»

İşte Nasrettin Hoca yeryüzünün her köşesinde insanoğullarına ne büyük hediye vermiş, gönüllerinde ne güzel fikirler yaratmış!

Büyük Nasrettin Hoca geleneklerine dayanarak ileride ilim alanında, bilhassa dilbilgisi ve folklor alanında münasebetlerimizin gelişmesini umar, elbirliğiyle çalışmalarımızın faydalı sonuçlar vermesine inanıyorum.

Prağ 3 Temmuz 1963.

Desen : Abidin DİNO

KONUR

NASRETTİN HOCA FIKRALARI

Dilimizden düşürmediğimiz sevimli fıkraların kahramanı Nasrettin Hoca'yı tam olarak tanıdığımızı ileri süremeyiz. Bu, Nasrettin Hoca'nın bir kişilik canlandırmasından ileri gelmektedir. Birtakım fıkralar sınırlı birer eğilimi, birer tutkuyu anlatmak için kurulmuşlardır. O fıkraların kahramanları ancak o duyguların belirtilmesi için birer araçtır. Nasrettin Hoca ise yaşayan bir kişiliktir. Çaylak Tevfik gibi, Sakallı Celâl gibi gülmeceye aşırı düşkünlüğü olan, çevredekilerle belli belirsiz eğlenen, boş kurallara yan çizen, doğruyu söylemekten hiç çekinmeyen biri olduğu bellidir. Hoca'nın. Adı çevresinde toplanan fıkralar dikkatlice incelenir, sıraya konursa canlı bir kişi belirir gözlerimizin önünde. Ama bugüne değin Nasrettin Hoca fıkraları düzenli olarak toplanmış, motiflere göre sıralanmış değildir. Bu yüzden Hoca'nın kişiliği üzerinde yapılacak belirlemeler sezgilere bağlı kalmaktan kurtulamamaktadır. Nasrettin Hoca fıkralarını topiayanlar onun tarihsel kimliğine bağlı kalma kaygısiyle bir takım ayıklamalar yapmışlardır. Birçok fıkraların Nasrettin Hoca'ya bağlanmasına karşı çıkılır. Oysa halk bunları dilinden bir türlü uzaklaştırmaz. Dahası, hergün yenilerini de katar. Üzerinde durulacak sorun, halkın ne özellikteki fıkraları Nasrettin Hoca'ya bağladığıdır. Durup dururken bir Bekri Mustafa fıkrası, Nasrettin Hoca fıkrası durumuna geçiyor mu? Buna engel olan Bekri Mustafa'nın fıkralarda canlandırdığı belli tiptir. Halk değişik çıkışlı fıkraları Hoca'ya bağlarken onun kişiliğiyle bağdaşanları seçmektedir. Bağdaşmayanlar eninde sonunda yama yama dü-şüp ayıklanırlar. Bağdaşanlar da fıkra tutamını günden güne zenginleştirirler.

Yahudi fıkraları, Bektaşi fıkraları ayrı ayrı birer tutumu deyim'erler ama belli bir kişiliği dile getirmezler. Nasrettin Hoca fıkralarında ise roman kahramanı gibi bütün ayrıntıları ve yönsemleriyle bir insan tanıtılır. Kavuğu, heybesi, cüppesi, çarıkları, kürkü, eşeği, karısı, çocukları, komşuları, alacaklıları ile Sivrihisar kadısının kişiliğini ayrı ayrı fıkralar birer yönünden bütünlemektedir. Bu noktadan bakılınca Hoca'nın tarihsel kişiliği üzerinde durmak çekici bir uğraş gibi görünmektedir. Fıkraların canlandırdığı belli bir kişilik varsa bu kişiliğin sahibi tarihsel yönüyle de tanınabilir sanı'maktadır. Bununla birlikte, bugüne kadar yapılan araştırmaların Hoca'nın yaşamasiyle ilgili kesin belgeler çıkaramamış olduğu da bir gerçektir.

Fıkralarının kimisinde Nasrettin Hoca, Timurlenk'le karşı karşıya getirilmektedir. Timur'un Yıldırım Bayezit'e karşı kazandığı Ankara Savaşı 1402 de olmuştu. Bugün Akşehir'de Nasrettin Hoca'nın türbesi diye bilinen yapıda, Hoca'nın şakacılığına uyularak ters yazılmış mezar taşında ise 1284 . 1285 tarihi vardır. Buna göre Timur'la çağdaş olmak yerine Selçuklular döneminde yaşadığını benimsemek gerekir. Timur'la Nasrettin Hoca arasında geçen hamam da Hoca'nın, belindeki futayı gözönünde tutarak Timur'a elli akçe değer biçmesi fıkrası da Lâmiinin Letaif'in de ozan Ahmedi'ye bağlanarak anlatılmıştır. Tanık olarak Nasrettin Hocanın imzasını taşıdığı ileri sürülen iki Vakıf yazısı, kızına ait o'duğu sanılan mezartaşı şimdilik fıkralarımızın kahramanı olan Nasrettin'le ilgileri şüpheli belgelerdir. Bunun gibi Nasrettin Hoca'nın Kastamonu Beyi Çobanoğullarından Yavlak Arslan oğlu Nasrettin Mahmut olduğu iddiası da kesinlikten uzaktır. Hattâ Akşehir'deki türbenin Nasrettin Hoca'ya ait olduğu da şüphe götürmektedir. Kesin olarak bilgimiz, Nasrettin Hoca fıkralarının yazılı kaynaklarda XV. yüzyıldan sonra görül-

düğüdür. Lâmii'nin (ölümü: 1532 - 1533) Letaif'indeki bir fıkrada Nasrettin Hoca XIII. yüzyıl ozanı Şeyyat Hamza ile karşı karşıya getirilmektedir.

Nasrettin Hoca ile Hallâcı Mansur'u (X. yüzyıl) ve Nesimi'yi (XV. yüzyıl) bir araya getiren fıkralar da hatırlanırsa işin daha çok karıştığı görülür.

Fıkraların tutarlığı yaşamış bir insanla ilgileri bulunduklarını göstermektedir. Başka kaynaklardan gelen fıkralar kahramanın adı değiştirilip Hocaya bağlanırken gene bir kişilik gözetilmiştir. Ancak Nasrettin Hoca diye tanınan kahramanın kişiliğiyle bağdaşan fıkralar tutunup genelleşmişlerdir. Ayyaşlıkla ilgili fıkraların Bekri Mustafa'ya, cimrilik - açıkgözlük - korkaklık fıkralarının yahudilere, din kurallarına yançizme fıkralarının Bektaşi'ye, dalkavukluk fıkralarının İncili Çavuş'a bağlanması gibi başka kahramanlarla ilgili gülünçlüklerden de ancak belli nitelikte olanları Hocaya ilişkin kılınabilmektedir. X. yüzyılda Irak'ta yaşadığı söylenen Cuha'nın Araplar arasında yaygın fıkralarından birtakımını Türk halkı Nasrettin Hoca fıkrası kimliğine bürümüştür. Cuha'nın fıkraları da X. yüzyıldan önceki Arap, Fars, Sanskrit kaynaklarına dayanmaktadır. Ayrıca Nasrettin Hoca fıkralarına Balkanlar ve Akdeniz ülkelerindeki daha başka halk kahramanlarının fıkralarının karıştığını da biliyoruz. Bununla birlikte böyle uyarlamalarda hep halk düşüncesindeki Nasrettin Hoca kişiliği gözönünde tutulmuştur. Fıkraların bu türlü kahraman değiştirmeleri halklar arasındaki ekinç alışverişlerinin olağan sonuçlarındandır. Nitekim başka kahramanların fıkraları Hoca'ya bağlanırken onunkiler de ayrı ortamlardaki ayrı kahramanların fıkraları arasına yerleşmiştir. Söz gelimi, Kırım Türklerinin fıkra kahramanı özenbaşlı Ahmet Akay'ın fıkraları arasında Nasrettin Hoca fıkraları ad değiştirerek yer almıştır.

Başka başka kaynaklardan alınma öğelerin Nasrettin Hoca fıkralarına katılırken belli bir kişiliğe bağlı kalındığını söylüyoruz. Böyle, yabancılıkları özümleyen, belirli bir öz varsa tanımı nedir? Edmond Saussey bu konuda canlı çizgiler koyuyor ortaya. Daha geniş ayrıntılara gitmek için yazılı kaynaklardaki ve halk anlatımındaki bütün Nasrettin Hoca fıkraları bir araya toplanmalıdır. Bunların büyük kitaplarda yer alanları 500 kadardır. Fakat yöntemli olarak yanyana getirilip karşılaştırılmamışlardır. Ayrıca bu fıkraların yapıları ve motifleri üzerinde de durulmamıştır. Fıkralar kitaba geçirilirken toplayıcılar kendi ölçülerine göre, birtakımını dışarda bırakmaktadırlar. Bu gibi elenen fıkralar arasında çok ince bir gülünçlük öğeye dayanan, usun özdeşlik ilkesine yançizme üzerine kurulmuş bir bölük fıkra da yer almıştır. Derleyiciler Hoca'ya o fıkralarda varsaydıkları «budalalık»ı yakıştıramazlar; fıkraları ayıklarlar. Toplumsal, dinsel kaygılar da bu elemelerde etkin olmuştur. Oysa inceleyici için Türk halkının ne türlü gülünçlükleri Hoca'ya bağladığı konusu önemlidir. Sonuçlara varmak için ilkin bütün gereç elde bulundurulmalıdır.

Burada sözü Nasrettin Hoca fıkralarına uygun biçimde toplanmaları konusuna getirmiş oluyoruz. Fuat Köprülü'nün, Velet Çelebi'nin, Çaylak Tevfik'in, Kemalettin Şükrü'nün derlediklerinin ve eski, yeni yazılarla irili ufaklı bir çok kitapta toplanmış hemen bütün fıkraların folklor gereci olarak da, dilin tadı çıkarılarak, güldürücü öğe en uygun sözle en yalın biçimdeki etkilemeyle verilmek bakımından başarılı birer anlatı ürünü olarak da belli bir değer taşıdıkları söylenemez. Nasrettin Hoca fıkralarını halkın söyledği gibi, yersiz süslemelerden kaçınarak, gülünçlük yönünü tam taşın gediğine konuluşuna uygun sözle belirterek anlatmak gerekir. Bu fıkralar dilin bir deyimde, bir tek cümlede en yoğun anlatımla kullanılış örneklerini verirler. Bir çok fıkraları teker teker anlatmaya bile gereklik duymayız da o sözü, o cümleyi tekrarlarız birbirimize. Fıkralar yazıya geçirilirken bu yön hiç gözden uzaklaştırılmamalıdır. Böyle bir açıdan bakılarak Nasrettin Hoca fıkralarının son yıllarda ortaya konmuş üç ayrı anlatımını kısaca gözden geçirmek ilginç olacaktır.

Bunlardan biri Abdülbaki Gölpınarlının Remzi Kitabevince 1961 de yayınlanan Nasrettin Hoca adlı kitabındaki fıkraların anlatımıdır. Gölpınarlı pek değerli bir önsöz de taşıyan kitabında fıkraları örnek bir anlatıma kavuşturmuştur. Onun anlatımında hiç bir gereksiz söz, yapmacık bir ekleme, yersiz bir süs bulunmamaktadır. Şu duru anlatış bütün fıkralarda görülmektedir :

«Bir gün bir yoksul gelmiş, Tanrı misafiriyim, demiş. Hoca, yanlış geldin oğlum, demiş, onun evi burası değil, şurası. Ve camiyi göstermiş.» Bu fıkra bu kadardır işte. Artık bunu anlatırken yersiz eklemeler yapmak, sözde güzelleştirmeğe çalışma fıkrayı bütün bütüne bozacaktır. Bir örnek daha görelim :

«Bir gün hoca, ata binmek ister. Hayvan yüksek olduğu için binemez. Ah gitti gençlik der. Etrafına bakınır, kimse olmadığını görünce ben senin der, gençliğinde de ne olduğunu bilirdim...»

Bu anlatma tam aykırı bir yol Eflâtun Cem Güney'in 1957 de Yeditepe yayınları arasında çıkmış olan «Nasrettin Hoca Fıkraları»nda görülmektedir. Eflâtun Cem bin türlü söz oyununa boğup, uzattıkça uzatarak fıkraların bütün çekiciliğini yok etmiştir anlatırken. İşte gelişigüzel bir örnek :

«At, insanı üstünden atarken «yorgan, yatak!» dermiş; eşek atarken «kazma kürek!» dermiş. Bundandır attan düşen ölmezmiş de eşekten düşen ölürmüş. Hocanın eşeği de, Hoca'yı öyle bir yardan atmış ki, az daha öteki dünyayı boylayacakmış; ne ise, gene bir verdiği karşı gelmiş de Allah onu saklamış yoksa!

Hoca başı, gözü sadakası için fakir, fıkarayı sevindirdikten sonra, şu eşek olacak eşeğine de bir gözdağı vermek istemiş. Oğlunu ahıra çağırıp:

«Duydun mu oğul, bir daha bu kör olasıcaya ne yem ver, ne su... Varsın acından gebersin, gitsin!» demiş; sonra kulağına eğilerek :

«Aman ha demiş; ben onun gözünü korkutmak için söyledim; ben bilmemiş olayım da sen gene yemini, suyunu ver!»

Bu fıkranın anlatılışında gereksiz bir sözcük kalabalığı yer almıştır. Yerli yersiz deyimler, eklemeler Eflâtun Cem'in anlattığı fıkra'ara soluk aldırmayacak durumdadır. Fıkraların özü kuruluşundan ayrı kalırsa tatsız tuzsuz bir olay niteliğinden öteye geçemez. İşi çene bezirgânlığına dökmek nüktenin keskinliğini, etki gücünü yok etmektedir. Bu bakımdan Eflâtun Cem'in dilinde Nasrettin Hoca fıkraları bütün kişiliklerini, sevimliliklerini yitirmiştir. İşte bir örnek daha :

«Yeni subaşı, merhum gibi, doğru adammış ama, gelgelelim, Akşehir'e mum tutturuyormuş.. Yok, yan baktın! Yok, çamura battın! Derken, günün birinde de, «Ne kaza, belâ gelirse, bunlardan gelir!» demiş; kamayı, bıçağı da yasak etmiş.

Bizimkinin de mollalık zamanı, kafasından kavak yelleri esiyor ki.. yasağı masağı sayar mı! Bir güne bir gün, yatağanını yanından ayırmamış.. Ne olmuş, nasıl olmuşsa, bir gün yakayı ele vermiş.

Subaşı :

«Söyle bakalım molla, demiş; cüppenin altından çıkan bu koca alâmet nedir?»

Molla Nasrettin ne desin:

«A büyük başlım, demiş; ben bununla kitabımın yanlışlarını düzeltiyorum!»

Bu söz üzerine, subaşı, sular gibi köpürerek :

«A molla, sen boynundan büyük lâf ediyorsun; hiç bununla yanlış düzeltilir mi?» deyince bizimki de :

«Ne diyorsun, ağam, demiş; bazan, öyle yanlışlıklar oluyor ki, bu bile az geliyor.»

Eflâtun Cem Güney'in bu anlatış yönteminin Nasrettin Hoca fıkralarına hiç yatkın gelmediği görülmektedir. Pekiyi, fıkraları her zaman tek yolda, Gölpınarlı'nın yer yer mekanik deyişiyle mi anlatmalı? Yalnız bu anlatış yolu mu başarılıdır? Fıkranın belkemiği olan deyime, cümleye uygun bir anlatış düzeni bütün fıkrada tutturulamaz mı? Fıkralar hiç mi sanatlı anlatıma açık değildir?

Bu noktada işte, başka bir Nasrettin Hoca fıkraları anlatıcısının kitabı hatırlanıyor. Bu kitap Orhan Veli Kanık'ın 1949 da yayınladığı Nasrettin Hoca - 70 manzum hikâye'sidir. Orhan Veli şiirini halk dilinin anlatım özelliklerine, teklifsizliğine yaslandıran bir ozandır. Orhan Veli'nin şiirlerinde gündelik konuşma dili, deyimleriyle, argo sözlerle, canlı söz dizimiyle yaşar durur. Böyle bir dil gereci Nasrettin Hoca fıkraları için biçilmiş kaftandır. Sonra Orhan Veli'nin şiirlerinde taşlama öğeleri de pek boldur. Bu bakımdan fıkraları pek büyük başarıyle anlatabilmiştir. Denilebilir ki Orhan Veli'nin anlatışı ölçüsünde hiç bir yazarın Nasrettin Hoca fıkraları uygun anlatış kazanmamıştır.

Orhan Veli anlattığı 70 fıkra arasına, yukarda birtakım derleyicilerin Nasrettin Hoca'ya bağlamaktan kaçındıklarını söylediğimiz bir tür fıkrayı da almaktan çekinmemiştir. Bunlar, usun özdeşlik ilkesiyle eğlenen fıkralardır. «Bir şey kendi kendisidir; başka birşey değildir. A, a dır; b değildir» yolunda açıklanan özdeşlik ilkesi uslamanın ilk basamağıdır. Küçük çocuk kendi benliğini ayırdetmeğe başlayınca usu çalışıyor deriz. Birtakım Nasrettin Hoca fıkralarında çok ince bir gülünçlük öğe çıkarılmıştır bu ilkeyle oynanarak. O fıkralarda çağdaş bir gülmece değeri vardır. Fakat kalıplaşmış kafaların adamları bunu ayırdedemeyip «Nasrettin Hoca budalanın biri değildi. Bu fıkraların onunla ilgisi yoktur.» deyip çıkmışlardır işin içinden.

Orhan Veli bu fıkralardan birini şöyle anlatıyor :

«Rahmetli Hoca eyyamın birinde
Dolaşıp dururken pazar yerinde,
Rastgele biriyle sohbete dalar.
Pek sever bu tatlı dilli adamı.
Der ki: «Ne de güzel konuşması var!
Unutturdu bana kederi, gamı.»
En sonunda ayrılacak olurlar;
O zaman Hoca bu adama sorar:
— «Bağışla beni, ağam, zatınıza kim denir?
Beriki hiddetlenir.
Çıkışır, der ki: — «Madem beni tanımıyordun.
Neden yanıma geldin, öyle konuştun durdun?»
Ne diyeceğini şaşırır Hoca
Öyle ya, adam haklı.
Ama sıkışınca, darda kalınca
Neler icad etmez Hoca'nın aklı!
Hemen adama şu cevabı verir:
— «Kavuğuna baktım, benim kavuğum;
Sarığına baktım, benim sarığım;
Dedim ki bu adam ben olmalıyım.
Onun için geldim, konuştum zahir.»

Doyumsuz bir güzellik vardır bu fıkrada. Ama Orhan Veli anlatmasa gerçekten tadını yitirirdi. İçinde yer alan güçlü olay yok olurdu. Gene o türden bir fıkrasını daha görelim :

Hoca bilmediği bir şehre gelir
Önemli bir iş halletmek üzere
Koşar dururken daire daire
Yolunun üstüne biri dikilir.
Bu adamı ne görmüştür, ne tanır;
Mühimce bir şey söyleyecek sanır.
İşi de hayli sıkışık o ara.
Adamsa sora sora
«Bugün günlerden nedir?» diye sorar.
Hocanın kanı tepesine uğrar.
Ama kalb kıracak söz söylemez;
«Elinin körü!» diyecek, diyemez;
Başka bir kaçamaklı cevap arar.
İşi var, oyalanacak vakti yok;
Çene çalmaya da çoktan karnı tok.
Yürür yoluna gider;
Adama da şöyle der:
— «Ben buranın yabancısıyım, ağam.»
Afallar kalır adam.»

Nasrettin Hoca fıkraları derlenirken bunlara benzer nice fıkra dışarı atılmıştır. Ayıklama yapmaya derleyicinin hakkı yoktur. Gereç bütünlüğüyle ortaya konulmalıdır. Türk halkı neden dolayı filânca fıkrayı Hoca'ya yakıştırmıştır ,diye düşünmek gerekir. Fıkralarla Hoca'nın kişiliği arasında ortaklık yönlerinin neler olduğunu bütün gereci bir arada bulundurarak çıkarabiliriz. Bunun için bütün kaynaklardaki fıkralar toplanmalı, halkın anlattıkları olduğu gibi derlenmelidir.

Orhan Veli'nin manzum fıkralarındaki değer ölçüsüne uygun olarak daha başka sanatçılarımız eser veremez mi diye de düşünülebilir. Bugünkü ozanlarımızdan Metin Eloğlu'yla Can Yücel bu yolda pek büyük başarı kazanırlar sanıyorum. Bilmem ki niçin denemiyorlar?

VEYSEL ÖNGÖREN

Bir Şiir Meselesi

Turgut Uyar için dediklerime eklemek istediğim bir söz var. Bu onun yayılmaya başlıyan etkisine karşı uyanık davranmayı önermek şeklinde özetlenebilir. Şüphesiz o şiirin ne olduğunu ince yerinden görmüştür. Örneğin, şiirde bir şey yapmanın, bir şeyi kurtarmanın gereksizliğini giderek olanaksızlığını kavramıştır. Şiirin bir bildiri taşıyıcı ya da düşünce basamaklarını kendine amaç edinen bir çıkım olmadığını aştığı; bunların oturduğu çatının ana düzenini, insan davranışını kaynaklıyan düzeyi, kendine konu edindiği üzerinde artık açıktan açığa durulmalıdır. Böylece Cansever, giderek ne yazık ki Berk'in isteklenmekten kendilerini alamadıkları bir söz bütününü iletme çabası şiir dışı öğelerde takılıp kalmanın hoşa gitmiyecek örnekleridir.

Fakat Uyar'ın şiire bunca yakın durması yanında bugün kaygılandırıcı uçlar belirmiştir. Meseleme kesin olarak girmeliyim ve Uyar gibi bir ozanın -yanıbaşında o çizgide ustalar yoksa- bunca ustalaşmasının şiire zararlı olduğunu söylemeliyim. Çünkü Uyar'ın şiiri de hem kendi içinde hem şiirimizin genellemesi içinde tutarsızdır.

Sözü Cansever'in «Tragedyalar» adlı şiirine getiriyorum. Cansever'in lise çağında karşılaştığımız bir cins kesitleme kültürden kurtulamadığı bir yana, bu şiirde «Tütünler Islak» baskısıyla darmadağındır. Genç Ozanların durumu, Ahmet Oktay (dost, ocak), gene Cansever (dost, ocak) göz önüne alınırsa kaygım biçimlenir: Uyar şiiri kendi tarzına çekme başarısındadır ve bu da yeni bir tekdüzeliği getirmekten başkaca işleve çıkmaz.

Dranas yaş ayırdı ile Garipciler arasındaki ilinti söz konusudur. Dranas yaşayırdının etkinliği, yayılmaya dallanmaya olanak vermesidir. Bundan Dağlarca, Necatigil, Garip görünüm açıları çıktığı gibi ozanlar arasında da elle tutulur bir davranış ayrılığı belirmiştir. Açılar Dranas yaşayırdının kolları değildi. Şiirin geçmişine yeni bir anlam getirmek eylemiydi. Şiirın geçmişi gerektiğinden fazla dağınık ve düzdü. Devrimci uçlarda işbirliği zoru açıları yaklaştırmıştı. Ağırlığı da Garipciler üstüne almıştı. Nedir ki abanırcasına bir Orhan Veli'ci baskı dallanmayı tıkadı ve tek düzeliğin başlıca etkenlerinden biri oldu. Bunun nedeni de Orhan Veli'nin şiir değerlerinde hepsinden tutarlı olması idi ama meseleyi kurtaramadı.

Bugün yeni bir dallanmanın içindeyiz ve bir döngüyle yeni bir kısıklanmanın gelmesi için, şiirimizi kendinde tutarlıyamamış ya da kendi şiirini tutarlıyamamış bir ozanın ağır etkisi yeterlidir.

O halde sayalım:

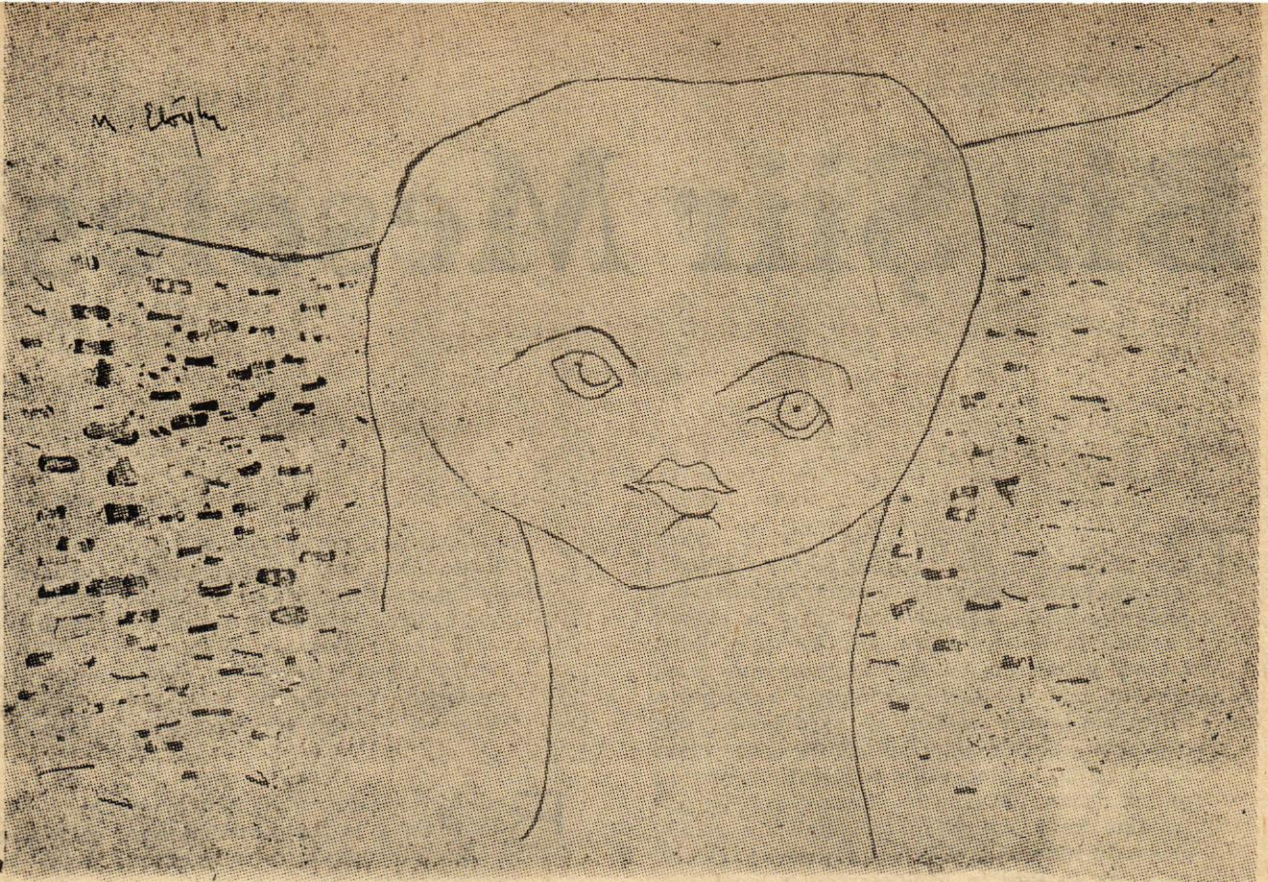
Uyar şiirde düşünce ya da duyarılık belirimleri arasındaki çelişki ya da ilgisizliklerin şiirin soluğunu örseliyeceğini, şiiri içten bir dengesizliğe uğratacağını gözden kaçırmıştır.

Dili içten evrime götürecek köşebaşlarına girememiştir.

Dilin -ki burda bileşimin gömlek değiştirmesi söz konusu- yalnızca bulunduğu sınırlar için başarılı bileşimlere vardırılması, duyarlılığın gömlek değiştirmedeki başarısını engellemiştir.

Ozan, doğrudan kendini kısıklamış, ortak bir duyarlılığa yaslanmıştır. Adeta okunmayı, doğrulanmayı amaçlamış gibidir.

Geldiği yerde Uyar'ın aşamacı yönleri artık bizi iyimserliğe götürmüyor. Bireyciliğini gözle görülür şekilde baskı altına almıştır. İkinci Yeni deviminde, kendini devrimci bir öbek içinde bulması, bu son yıllardaki aşamacıların önemli şekilde ortamcı kimlik verir ve bireysel atılımı arkaya iter. Baskılanmış bireyci yeteneğini, burada söz dışı bırakıyor ve yalnızca şunu demek istiyorum: Tütünler Islak, üstün şiirsel başarısına karşın kendine karşı bir tavır alınmasını gene kendi özellemektedir.

Desen : Metin ELOĞLU

İRFAN GELEN

DAĞ YOLU

Yukarıda, yamaçlarda bir süre adam yeni hendekler açıp, dolan toprağı boşaltıyordu gün günlerdir. Komşumuz da gecenin belirsiz bir zamanında fabrikadan gelip yatmış, öğleden sonra kalkıp uykusundan inmişti kazdığı çukurun içine. Sanki uykusunda kuruyordu bu çukurla ilgili ve bizden gizli bir şeyler. Ama, fabrikanın düdüğü bir daha ötünce Babam doğrulup oturdu ve gürültüye kulak kabarttı. Büyük kent yolundan adam yüklü iki kamyon yukarıya dağ yoluna sapmıştı. Günün en güzel zamanıydı. Bebek bezleri ipe asılmış, fabrikadan gelen adamlar sessizce yaklaşmıştı. Dağ yoluna iki kamyon daha saptı ve evin önüne çömelip bulaşık yıkayan Anam, «zıkkım ye» diye hırsla doğrulup leğendeki suyu savurdu. «Açım ben» demiştim. O, «Allah beni kurtarsın» diye söyleniyordu. Sesimi çıkarmadan bekledim yiyecek getirmesini. Ötede, yukarı savrulan ıslak toprağa her seferinde çığrışarak üşüşen tavuklar solucanla tıkabasa doymuş, gölgelerin altında sıcak toza yayılmıştı. Adam şimdi boynuna kadar toprağa gömülüydü. Eğildikçe kayboluyor, sonra dimdik saçları ve kızarık gözleri birden ortaya çıkıyordu. Sonra görünmez oldu. Şimdi kucağındaki bebekle çukurun başında bekleyen kadın, bir tehlike sezgisiyle dikelmiş, memeleri bebeğin ağzından sarkmıştı. Arkasından Anam hızla açılan kapıdan içeri girdi, bir tas ayranla ekmek getirip verdi. Yüzü gün ışığında daha buruşuktu. Kovaları alıp çeşmeye indi.

Sedire yatıp yumdum gözlerimi. Babam'ın resmi duvardan, yıllardır durduğu o yerden dimdik yiğitce bakıyordu yine. Kendisi gürültünün gerisinde, öyle tedirgin bekliyor, ikide bir açıp kızarık gözlerini kısa sürelerle uyuyordu. Anam gidince sıçrayıp oturdu. Ter içindeydi ve donup giden hızlı atılganlığını gözleri sürdürüyordu. Selden korunmak için hendek kazan adamlara, komşunun kazdığı çukura bakıp akıl almaz acı şeyler düşündü. Yoz görüntüleri aşan bir düşün tutarsızlığı vardı görünüşünde. Fabrikadan çıkarıldığından beri artan içe kapanıklığı böylece sürüp gidiyordu. Yüzüne üşüşen sineklerin farkında değildi. Sürekli bir düşün içinden yer yüzüne bakar gibiydi. Şimdi yine sokakta bağrışarak koşan çocukların yüzü ağıyıp geçiyor, yorgun gebe kadınlar aşağıya inip çıkıyordu. Taş caddelerden yankılanan şehrin uğultusu bizi aşıp gitmiş, sel yatağının

kıyısında toplanıp mahallenin bütün kadınları hep birden bağrışarak konuşmaya başlamıştı. Aşağıda, bütün görüntüleri bir ayna gibi yansıtan kızgın göğün altında şehir sıcaktan tütüyordu. Hiç bir görüntünün belli bir şekli yoktu orada. Her şey kaygan ve değişkendi. Ama, arayerde toprak duvarlar vardı katılaşan. Dar, içiçe binlerce sokak arasında yoksul kadınlar, aç köpekler ve hızla çoğalan sayısız bebek vardı dağ eteklerine doğru. Bütün bunlardan, günün sayısız küçük olayından bir gerilimdi geriye kalan. Bu gerilimin ardında fabrikanın dönen çelik çarkları, bir de Babamın sürekli içe kapanışı vardı belirgin olarak.

Olanlar daha önce olmuştu Babam için. Şimdi her olay tek başına kendiliğinden çıkıp geliyor, bununla akıl almaz sürekli bir oluş bir uyarılma içinde gittikçe hızlanıyordu. Geride her şey örtülüyor kabuk bağlıyor, binlerce küçük olay nedeni belirsiz bir gerilimle yeniden çoğalarak ortaya çıkıyordu. Şimdi tavuklar yine, ıslak toprağı eşeliyor, içlerinden bir tanesi tüyleri yoluk bir horoz havada coşkunlukla bir şey kovalıyordu.. O hızla gelip bizim bahçeye girdi ve kuşkulu durdu. Komşumuz da çukurdan çıkmış bebeğini kucağına almıştı. Sakallı yüzünde kızarık gözleri ile bir yer altı yaratığına benziyordu. Yeni doğuran kadının yüzü bembeyazdı ve uçmaya hazır bir kuş gibi gerilmişti, gelip durduğu o suskunluk içinde. Sonra bebek birden uyanıp adamın kucağında ağlamaya başladı. Cam mavisi, bulanık gözleri yoz görüntüler içinde korkuyla açılmıştı. Tam üstlerinde ipe dizili duran kırmızı biberler, yeni boğazlanmış bir insanın kanı gibi köpürerek sıcak günün içinden geçiyor, yukarıda soğuyan kayalar çıtırdıyordu. Sonra, sel yatağının orda konuşan kadınlar sustu ve Anam lâmbayı yaktı. Işık oradan hüzün veriyordu. Cama yaslanıp kemikleri belirgin yüzünü içeriye çağırdı, karşılık vermedim. Öyle suskun oturup beklememden tedirgin oluyordu. «Allah'ın delisi» dedi, dışarı çıktı. Siyah, buruşuk mantosuyla küçücüktü ve bir gece kuşu gibiydi. Çırpınarak karanlığa kaydı gitti. Bütün gün didinip düzenlediği odada bir ezgiydi kalan. Pencere saksılarla. kan kırmızısı çiçeklerle kapanmıştı. Yırtık kilimler, kırık cama yapışık gazete kâğıtları, ve bütün bunlar, bu görüntüler, bir duyarlıkta kayboluyor, eşyanın katılığı içe kapanıklığı ordan gelip örtüyordu beni. Bunun içinde bir cenin gibiydim şimdi.

Dışarıda fabrikanın düdüğü bir daha öttü, arkasından kalabalık tedirgin kımıldadı. Kadınlar uyanıp lâmbaları yakmıştı. Bu sessizlikte bir bebek tiz sesiyle ağlıyor, dağdan inen kamyonların ışığında binlerce ev, gece kuşları gibi uçuşuyordu. Eşyanın katılığı ve egemenliği daha belirgindi şimdi. Bekçi düdükleri çoğalırken fabrikaya giden adamlar sessizce sokakları doldurmuştu. Geride, kadınlar ışıkları söndürüp karanlık odalardan dışarısını gözlüyor, Anam yere diz çöküp sessizce ağlıyordu. Bütün kapılar tutulmuş, hiçbir umut kalmamıştı. Yalnız dağ yolu açıktı erkeklere ve Babam duvardaki resminden öyle dimdik yiğitce bakıyordu...

anlamsız güzelliğin o yerlerin

Seni böyle yedi yerinden seni böyle ayaklar altında
Ey silâhsız gücümü katamıyorum işte elim ayağım
Ben odalarda ben yataklarda güzel kadın koyunlarında
Tenha sokaklarında karanlık yalnızlığımın
Bir anda milyonca çığlık silâhıma aşıma uykuma
Altın yelkenleridir gerilmiş karşı duran
Güneş batımı bir yol zincirli güzelliğinde denizlerin
Vah sana vah bana nereden nereye özgürlük
Çaylar içilmez oldu karpuzlara bakılmaz
Ağlar bilmediklerim som karanfiller katmerlenir
Kutsal damlalardır ırmaklara karışan

Şimdi daha dur yorulmaz bekleyişinle
Yarın afrika seni böyle

yorgun toprak

Durmuşsun ele güne karşı dudakların öpmeye hazır
Tutmuş bir de kızgın güneş oturtmuşsun ortasına çıplaklığın
Memelerini dayamışsın akdenizin sarhoş ağzına
Ne bulur nasıl verirsin yıllar yılı ey
Bir siluet'ken incecik yeşil ırmak kenarlarında
Özgürlük baharları bitmemişti dolmamıştı Paris'te bin beşyüz kişi bir odalık zindana
Haydindi ha

Açlık kasınçları girmezdi sen ağlamazdın
Sabah şarkıları kadar yeğin balıklar kadar kaçkın
Daha irlanda delegesi çekimser kalmamıştı Birleşmiş Milletler oylamasında
Bırak tutma anlatacağım ay ışığı öyküler geliyor aklıma
Haydindi ha

Ali Hikmet KORKMAZ

AHMET OKTAY

GÖLGELER SESİ ÖRTEMEZ

I.

Güz, bir akşam sonu, yağmurla
o bildiğimiz üzgüyle çoğalarak
çağla yeşili bitimsiz bir gök taşıyan
bütün yüzü soğuk ve ıslak
güz :
O çocuk, yetimhanedeki çocuk
her fotoğrafçıda gülümsiyen yaşlılık.
Herkes bilir yaslı olmayı
çünki her yerde biraz dargınlık
unutulmuş menekşelerle, çekilmeyen telgraflarla,
bir yerlerde vuran çanlar
incecik kan şeridi, kahverengi bekçiler
çünki her yerde biraz aşk
her yerde biraz Kuran sesi.
Güz
seslerle gelen güz :
çiçekçideki ellerimizin yılgın yanı
yüreğimizdeki en dayanıklı yer
bitirilmemiş aşk gecesinin hoyratı
denizi boydan boya devşiren balıkçıl
dağlarda gün atımının çığlığı
kalemler, defterler, resimler
yeni ve ürkünç bir sözcük
Güz :
bir yerlere doğru koşan sesler
o sesler

Kavelciler, Kavelciler, Kavelciler

II.

Bir bardak su içilir. Saat kaç?
Bir otobüs kaçar. Saat kaç?
Rakı biter, tabaklar kırılır
saz teli, gelin çiçekleri, gözlükler
ey her şey kırılır. Saat kaç?
Eksilmez günün dönencesinde
saatlerle arttırılır acılar
Çocuklar okula gider
acı,
köşede bir fren gıcırdar
alaturka biter, birden kar yağar
acı,
küçük, gürültülü bir ev
ihtiyarların dağılan öğle uykusu,
akan damlar, bozdurulan paralar, her şey eskir
onu sevdiğinin elleri
ellerinin bahçesi eskir, aile resimleri
o hüzünle büyütülmüş gençlik
yani saat kaç ve acılarla.
Söz dinlemez gezmeye gider gün
haşarı oğlanlarla, yetişkin kızlarla
çünki adı Pazar
çünki filimler değişti
çünki yeni kumaşlar, yeni komşular, kış eğlenceleri
saat kaç, saat kaç, saat kaç?
Dönen tekerlek, sigorta primi, fazla mesai
daraltılmış dünyası balıkların
ardı ardına üç el iki - bir ey barbut
yolüstü ışıklar, kokular ve kadınlar
ey saat kaç, saat kaç?
ve ey acılar.
Herkes sessizce bir şeyi anlar
anasız bir şeyi hatırlar:
kanaryalara su verilir
bir kedi okşanır
lâvanta çiçeği serpilir çamaşırlara
elini - yüzünü yıkar çocuklar
yani her zamanki akşam
o her yanımızdaki kırıklık.
Sanki deniz çekildi
hışırdıyor kıyıda çakıllar :
    bir ikinci ver, bir de kibrit —
çok yorgunum —
    ben de yorgunum —
kız evlenseydi hiç değilse —
    ben de yorgunum —
ey yorgunluk
Üsküdar vapuru, açık hava sinemaları
bir Çubuk iki buçuk, altmış da peynir
altmış da pilâki, altmış da plâki, altmış
sonra çok boyalı bazı kadınlar
hani sıralanan ve merdivenlerde
çarpık bir el yazısı: vizite on lira
    bu oda neresi? —
    aman, çabuk ol biraz —
yeşil terlikler, kırmızı sabahlık
emaye bir tas, pilli bir radyo
    bu oda neresi? Ne olur? —
bir şey—
sahi akşamdır, iş dönüşü
çünki bu yorgunluk
    fırını geçmişim —
    sahi manavı da —
bir ekmek, yarım kilo erik
biraz korku
yürüdükçe artan kaynanalar
saat kaç, saat kaç, saat kaç?

insan daima hatırlar :

Yağmur vardı, uyuyamıyordum
karım horluyordu, karım
hiç usanmıyordu, her günki dırıltılar
o boğulmalar
bakkal defterinde, kasap dükkânında
gebe kalışlar. Ne dedin? —
    Bir şey yok. Hadi uyu —
    Ama bu tıkırtılar? —
    Yağmur. Hadi uyu
Ya sen? Beni bırak —
hadi uyu, hadi uyu, hadi uyu. —

Daha kolay aldanılır uykuda
görülmez dönen kayışlar
bir yokluk ucundan bir yokluk ucuna,
belki bir çiçek bahçesi olur
bazı kurdeleler rüzgârda uçuşan
ki çocuklara aittir
hiç ağlamayan, hiç acıkmayan,
belki bir ceylân koşuyor
göl kendi boynu gibi yanında,
tutup öpersiniz avcı değilsiniz
sizin avcılarınız da yok uykuda.

Uykuda ölmüştü babam —
upuzun bir kar gecesinde
upuzun bir ay sonu gecesinde
saati sormadan, beni kaldırmadan
bir eski şarkıyı unutur gibi
kurtularak acılardan.
Yağmur dinse. Uyusam —ve kapı açılır—
ah bu oğlan
it, hayırsız it, bir işe yarasa
sarhoş. Yine mi sarhoş? Ben
burda oysa, ben burda, burda —
Oğlan mı geldi?
Evet. Hadi uyu
erken kalkacağım.

Hadi herkes uyuyalım.

III.

Her gün anlaşılmaz bir şey oluyor
bir mektubu unutur, tırnaklarınızı yer gibi,
hani ansızın berraklaşır suyun
sakallı yüzünüzü gösterir dibi,
yani bir küçük hülyâdır
romana yaraşır bir sevdayla bezeli
yani gazetelere geçmiyen olaylardan.
Bakmışsınız kuş pazarında açıp kafesleri
ihtiyar bir kuşçu ölüyor
ardında kahve değirmeni, kallâvi fincanlar,
ölmesi değil kafesler önemli.
Herkes biraz kafestedir yaşamında :
bir duygunun peşini kollarlar
kapışılır özlediğiniz gölgelik,
bir gece uyur, uyanırsınız bir sabah
sesiniz tehlikeli bir ses olur,
mayhoş bir elma yiyen
belediye parklarını gezen sesiniz
çünki ücretler düşer
çekip bir yerlere gider işveren.
alacaklılar birikir, kış gelir
zaten kar içindesiniz.
İşte bu anlaşılmaz şeyler
ve bazı gazete haberleri :
üç intihar, bir fabrika kapandı
otuz kişi işten çıkarıldı
ekmeğe zam yapıldı, Konsorsiyum
ve birdenbire kendi sesiniz
karınızı, radyoyu dinleyen
o ta kendisi olan sesiniz,
sonra bir saat kurulur gibi
bir halat gerilir gibi
sakalları uzamış, sigaraları yanık
daha başka sesler

Kavelciler, Kavelciler, Kavelciler.

IV.

Sıra kimde? Sa —Bırakın saati—
bir yıldız kayar birazdan
gök en güzel resmi yapar,
yaz, çizgili gömlekler
tüketilmeyen kirazı içkilerin
yakamoza karşı balkonlar.
Bir acı çiğnenir ansızın
bir intiharın ipi alınır
karanlık denizi getirirler ya da,
küçük bir şeydir ölüm ama ayrı kalır
nedendir? niçindir? aynı kalırlar
denizin serinliğinden
işporta gravatlarından ey,
ey neden balkonların altında dururlar?
Dur. Sa — Bırak saatı. —

insan daima hatırlar :

Bir kare dokuz hiç unutmam
ful asa. Sahi ne mal şans —
Pardon, açıyorum, üç kart —
güzle biriken sesler
le, lerle, lerle ve pas.

Hiç durmadan birikirler
bir parkın en kuytu yerinde,
duhuliyelerde, pazar yerlerinde
hep alırlar, hep verirler hep verirler
bu onları ortak yapar kederde.
Çok ayaklı bir kuştur keder
çaresiz, acılı konuşkan,
işi gücü kendiyle buluşmak,
ve ansızın kalkıp damların üstünden
birbirleriyle buluşmak :

Artık gerekli, artık gerekli, artık —
uzatmaya gelmez hemen yarına —
birlikte olmalıyız —
üç pot daha —
bırakın saati —
olmalıyız, olmalıyız —
saat kaçta? saat kaçta, saat kaçta?

Onlar parklarda, acılar onlar da birikir
artık bir şey duymazlar gece ölümlerinden
pencereleri bile kapamazlar
sevmedikleri karılarıyla konuşurlar
çünki insan daima hatırlar :

Sonu ne olur bilmiyorum
ama sen şu parayı al, çocuklara iyi bak
ey tramvaylara asılan çocuklar
ayakkaplarını eskiten, derslerini çalışmayan
kuşları öldüren çocuklar —
dahası kendini üzme
Bir şey olursa, biliyorsun
biliyorsun ne yapacağını?
Evet Sendika —
Peki saat kaçta? saat kaçta?

Sonra güz yazla birlikte sürer
herkes onlarla birlikte sürer
her şey sizinle birlikte sürer

Kavelciler, Kavelciler, Kavelciler.

NURİ İYEM

Bu başıboş ortamda

Aşağı yukarı 1937 yılından beri Türkiye'de yaşayan Rudolf Belling'in, şimdilerde yaptığı yeni işlerini Almanya'ya gönderdiğini ve eski ününe yaraşır bir ilgi ile karşılandığını öğrenmiş bulunuyoruz. Demek ki. R. Belling, 1937 de uzman olarak geldiği Türkiye'den ötede, söz gelişi Almanya'da, eski ününe yaraşır bir modern heykelci olduğunu, eski kanılarını elden komadığını ispatlamak istiyor. Ne varki, R. Belling bu arada bir başka durumu da aydınlatmış bulundu şu yeni davranışıyla...

Hepinizin bildiği gibi, Türkiye'ye heykel üstüne uzman olarak getirilen bu sanatçı, gelmesi ile birlikte, önce rahmetli Salâh Cimcoz'un büstü, daha sonra da Sayın İnönü'nün heykelleri gibi bir takım yapıtları, Güzel Sanatlar Akademesindeki eğitimi ve özellikle uzun yıllar anıt jürilerindeki tutumu ile; Batıda iken savunduklarının, taban tabana karşıtı, akademik denebilecek kadar geri anlayışlara dönmekte hiç bir sakınca görmemişti. Bilmiyoruz ama, belki bugün de ödevli bulunduğu yerde, özgür bir kafa ve vicdanla katıldığına şüphemiz bulunmayan batıdaki tutumunun tam tersine, gene akademik bir eğitim gütmekte sakınca görmüyordur.

Gözlerimizin önünde oluşan şu olay, bir yandan uzman olarak getirilen bu insanın bizlere karşı içtensizliğini ya da cesaretsizliğini belirtirken, ötede bir başka gerçeğe de ilişkindir.

Katı, bu çağın sorunları ile kalkınan Çağdaş yeni anlayışa, tıkalı ortamımızla ilişkindir. Bu heykelci uzmanın içtensizliği ya cesaretsizliği bir kenarda kalsın. Ama bu sanatçının kendisi, apaydın gerçeği, seriyor karşımıza. Acı da olsa düşünmek, biz Türkiyelilere düşüyor. Evet, irili ufaklı, hepimize düşüyor, şu olay karşısında düşünmek. Sanki, R. Belling; Benim suçum yok, sizler, sizin sanat ortamınız ne istedi ise, ben onu verdim... demiş gibidir. 1937 den, 1963 yılına, tastamam 26 yıl da geçmiş gitmiş. Bay Belling'de bu süre boyu, ortamımızda bir (iş) görmüş; Anıt jürilerinde, büyüklerimizin heykellerinde ve profesörlüğü ile... Ne varki, bu batılı sanatçının nice işler gördüğünü; yapıtlarını bizlere göstermeden, batıya aktarması, orada sergilemesi, yeteri kadar anlatıyor. Acı gerçeği anlayalım artık.

Bu R. Belling, 26 yıl sorumluluk taşıyan ödevlerine karşıt, yüzümüze haykırıyor: Benim özgür kafam ve vicdanımla yaptığım işlerin yankı bulacağı yer, TÜRKİYE DEĞİLDİR... diyor.

Hadi bu yabancı uyruklu bir sanatçı, bizim başı boş ortamımız onun umursayacağı bir şey değil, diyelim ve geçelim. Onun yerine, bir Türk heykelcisini alıp izleyelim. Söz gelişi, İLHAN KOMAN olayına bakalım, nice oldu bu iş?

Heykelci İlhan Koman'ı, batıya Devlet ve Millet parası ile gönderdik. Orda dört yıl batı sanatını izledi, çalıştı ve sonunda bir takım kanılarla yurda döndü. Akademiye hoca olarak alındı. Kısa bir süre sonra, genç heykelci İlhan Koman, anıt yarışmaları içinde, batıda edindiği kanıların tümünü bir kenara koyarak, çalışmaya başladı. Büyük yarışmalardan birinden, küçümsenmeyecek işlerde koparabildi. Hani dört yıl, batıda millet parası ile yapılan çalışmalar bahasına elde edilen çağdaş anlayış, kanılar, düşünler, tasarılar bir kenara konursa idi; Anıt yarışmalarını peş peşine kazanmak, bu yoldan para yapmak, hiç de zor değildi. Ortamımız buna, üstelik batı da yeni, Türkiye'de ise akademik olabilen R. Belling gibi bir onaylayıcı ile de, öylesine elverişli idi ki...

Ve İlhan Koman'da bu başı boş ortamı kullandı, işletti sanıyorum.

Kazandığı anıt yarışmasından elde ettiklerine, bir de Brüksel sergisindeki Türk pavyonuna yaptıklarından aldığını ekleyince, (dünyalığı düzmüş) bulundu. Brüksel'den sonra, Türkiye'ye de, Türkiye'nin sanat ortamına da, ne bileyim işte, tümüne birden, (Ne hallerniz varsa görün) dermişcesine, bastı gitti. Bir ortam yaratmak için Türkiyede çalışmaktansa, batı da hazır bir ortamda, yapıt vermeği yeğ gördü.

İlhan Koman'ın yaptığına ne denir? Burada kalsaydı, gerçek bir ortam yaratabilecek çabayı harcayabilir mi idi? Yoksa anıtlar yapa yapa, han hamam sahibi olmanın yoluna mı sapardı? Artık bunları düşünmeyi bırakalım. Olana bakalım :

4 yıl millet kesesinden, sanatta çağdaş uygarlık katının, duyu ve düşün alanını izlesin, yetişsin, sonra da gelsin, yurdunda bir ortam yaratmakta etken olsun diye gönderdiğimiz adam, — bu ortamda pek âlâ ve kolayca para kazanabileceğini, deneyi ile gördüğü halde, şu para kazanmanın nelere mal olacağını da anlamış bulunduğu için — Türkiye'deki gerçek ödevinden, O ödevi yapamıyacağını anlandığından, kaçtı gitti...

Geçende, iki Amerika'lı ressamla ziyaret ettiğim heykelci Hadi Bora'yı; üzüntülü, umutsuz, yılgın durumda gördüm. Başından geçen türlü olaylardan bir tanesini buraya aktarıyorum :

Eski atölyesini kiralayan bir heykelci, Hadi Bora'nın soyut sanat eylemine doğru, gelişen duyu ve düşüncelerinin birer belgesi niteliğinde olan bütün heykellerini kaldırıp atmıştı. Bu suçu işleyenin bulduğu özürü de, ayrıca anlatılmağa değer doğrusu; Meğer, H. Bora'nın, atölyesini kiralayan heykelciye; (Bunlar, artık benim aşmış bulunduğum işler) demiş bulunması, o heykellerin kaldırılıp atılmasına sebep olmuş.

H. Bora'ya karşı davranışı böylesine olan heykelcinin geçirdiği yaşam içindeki tutumlarını özetlemek, içinde yaşadığımız ortamın belirmesi bakımından faydalı olacaktır. Bu olayın kahramanı nasıl yetişti? Bir görelim.

Söz konusu ettiğimiz heykelci, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisini Profesör Belling zamanında bi-

ve çocuktum

Çocuk kalmak isterim her yaşta her oyunda
Nerde gözleri camdan o güzel bebeklerim
Ve ufacık ellerim ayaklarım uzakta
Niçin bana dargın en eski oyuncaklarım

Seni anmak istemem eskiyen çocukluğum
Hani kamıştan atım kopardığım her çiçek
Bir masal olsun artık mavi beyaz uçurtmam
Ve aşkım ve herşeyim bir gerçeği yaşamak

Nurer UĞURLU

---

tirdi. O, İlhan Koman gibi, millet parası ile batıya gidemedi. Kendi emeklerinin karşılığında kazandıkları ile Paris'e gitti.

Dönüşün yeni akımların savunucusu kesilmişti. Zati başından beri yeni düşüncelere tıkalı da sayılmazdı. Asmalımescitteki atölyeme gelenler arasında, en ateşli yenilik savunucusu kesilenlerden biri de O'dur. Nedir ki, İngiltere'deki yarışmada küçümsenmiyecek derecelerden birini de alabilen, yeni duyu ve düşün'e açık bu heykelcinin, günler geçtikçe direncini yitirdiğini de, görüyorduk. Lâfı uzatmayalım. Sonunda Güzel Sanatlar Akademisine girebilmek ve bir kaç anıt yarışmasını almak için, her ne gerekli ise, tümünü yapmakta hiç bir sakınca görmedi. Şimdi, bir gün önce, teslim ettiği, bütün koşulları güdümlü figüratif anıt işinden sonra, kendisinden bu günün heykel anlayışı içinde bir form isteyen mimar arkadaşa da, bu kez soyut heykel yapmayı kabul edebilecek kadar, değişken bir sanatçı oldu. Şu son durumu ile O, dünya yüzünde hiç bir inancı benimseyememiş, her yöne çekilebilir, her yöreye koşulabilir olmanın, su katılmamış örneği olup çıktı, işin içinden.

Onu bu duruma sokan nedir? Neden bu adamın hiç bir direnç yoktur? ?Bir gün önce figüratif anıt, ertesi günü soyut bir heykel, daha ertesi günü bir başka ısmarlamaya cevap vererek, Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerine, nice bir örnek hoca alacaktır? Bir yerde okumuştum; Bukalemun ekose kumaş üstünde çatlarmış diye...

H. Bora'nın içimi sızlatan, şu sözlerini hatırlıyorum şimdi. «Ne yapsam? Artık emekli olmama az bir zaman kaldı. Gidip Paris dolaylarında ucuza yaşanabilen bir köy yerinde mi yerleşsem...»

Hadi Bora, figüratif heykelden, güdümlü anıtlardan kurtulup, yeni duyu - düşün'lere gelirken, türlü kötü ve tatsız olaylar da başına yığılmakta... O, şimdi ya karşı komak, direnmek, bir ortamın vücud bulmasında çalışmak ya da Paris dolaylarında ucuza yaşanır bir köy yerine yerleşmek gibi, iki yoldan birini seçmeye zorunlu. Olgunluk çağında, özgür düşüncesi, özgür vicdanı ile vardığı yeni düşünlerle yapıt vermesine, türlü, boy boy engellerin bulunduğu bu ortamdan, O da kaçarsa; hiç şaşmayacağım.

Ve şimdi de, bağışlayın beni, biraz da kendimden söz edeceğim: Bu güne kadar yazdıklarımdan gocunanlar, ellerinden gelen her çeşit kötülüğü yapmaktan kendilerini alamadılar. Onların sürekli jurnalcılığından, kışkırtıcılığından zararlar gördüm, usanç getirdim.

Söz gelişi, bir kaç yıl öncesi, jürice seçilen resimlerim, Uluslararası bir sergiye katılmaktan, Ankara'dan Güzel Sanatlar Akademisine gelen bir emirle alakondu. Bir sürü ve anlatılması bir ortam adına, yüz kızartıcı, sürüp giden olaylar başımdan eksik olmuyor. Düşünüyorum da, bazan, artık hiç bir şeye ilişmesem, ben de rahatıma baksam, diyorum. Ama olmuyor, içimden, şu oynanan oyuna seyirci kalmak, adam sende, bana ne? demek gelmiyor. Nasıl olabilir ki? Jurnalcı, kışkırtıcı ve çıkarcıların sanatçı geçindiği şu ortamda, her adımınızda karşınıza dikiliyorlar. Direnmek, güzel, doğru bir sanat eylemini sürdürmek, nerde ise olanak dışı. Oysa ki böyle pespaye olmayabilirdi de. Ve olmaması işten değil. Değil ama kime anlatırsın? Dinleyen kim?

Hepsinin ağzından ayni özür dökülüyor: (Aç mı kalacaktım?) Özellikle bunu söyleyenler, ne aç, ne susuz, ne de çulsuzdurlar. Onlar sanattan, bu güzel eylemden duyageldikleri heyecanı yitirdiler hepsinden önce. Ve şimdi yitirdiklerinin hıncını, bu millete, yoloz, geri işler sürerek, Onu aldatarak çıkarıyorlar. Öyle görünüyor ki, daha yıllarca; (Türkiye geri bir ortam, o halde geri bir sanat. Batı ise, ileri bir ortam; Orada soyut ve ileri bir sanat yapılmalı. Ve her kim ki, bu çıkarcı gidişe karşı korsa, ona da, hep beraber kara çalmalı...) oyunu sürüp gidecek.

İyi ama, bütün yaşamını, koşulları ne olursa olsun, Türkiye'de sürdürmeğe kararlı bir ressam ne yapacaktır? Sanatçı kalabilmek, bu oyunlara karşı komadan olabilir mi? Nasıl susulabilir, ne yana çekilinir ve nasıl yaşanabilir bu ortamda?

Çoğumuzun, etinde kemiğinde duyageldiği bir zorunluk, şu ortamı doğrulamak, yüceltmektir. Hepimiz, kurtuluşumuzun buna bağlı olduğuna da inanıyoruz. Başkaca yolu yok bunun. Akademiye sığınan, oradaki olanaklarla avunan sanatçı mı? oluyor. Hayır. Dün, delik papuçları, yamalı pantolonu ile, o daha çok, sanatçı olmak şansına sahipti. Bu gün, anıtlar ya da Devlet sergisinde -ne kadar pahalıya da olsa- Devlete bir resim satmakla mı? Sanatçı oluyorlar. Öyle olsaydı, bunca adam batıya mı? kaçardı.

Şu gerçekleri, çoktan anlamış bulunan H. Bora'nın heykellerini kırmak, bir bakıma o çatı altında sanatın gölgesini bile barındıramadıklarını, yüzlerine karşı söylemiş bulunana, beslenen hıncın tepkisidir. Gerçi, Heykelci H. Bora'nın yeni bir düşünce peşinde gelişmesinin belgelerini yoketmek, ona yapılabilecek fenalıkların en büyüğü. Yeri doldurulamıyacak bir zarara sokmak bu. Ama bu olaydan H. Bora yücelerek çıkmıştır. Doğrusu ya ticaniler, her zaman heykel kırarlar. Ve ticaniliğe eş düşen gerileme, kimi kez Paris görmüş bulunanı da kapsayabilir. Zamanla aşınan, yolozlaşan, sanat değerinin fosluğu iyice ortaya çıkan, eski deyişlere dönenlerin tümü, birer yeni zaman gericisidirler. Elbetteki bu fena örnekleri gelecek kuşaklar, yerden yere çalacaklardır. Sanat asla rahat bir geçim yolu değildir. Bu yolu seçen, er geç belâsını bulur. Bizden haber vermesi. Eski dostları, içine düştükleri fena âlemden haberli kılmak, -ne kadar kızarsalar, kızsınlar- boynumuza borçtur.

HÜSEYİN CÖNTÜRK

YAZILAR ÜSTÜNE

ÇOĞALTILINCA ÇİRKİNLEŞEN GÜZEL

Nahit Ulvi Akgün'ün «Birinin Günlüğünden» adlı bir şiiri çıktı **Varlık'ın** 1 Haziran 1963 sayısında. Onu tanıyanlar bu şiiri beğeneceklerdir sanırım. Kendi **sevi** şiirleri dizisinde yeni bir örnek :

Neler söylemek istiyorum sana bilsen
Bir bir kuruyorum kafamda
Yanına gelince susuyorum
Ordan burdan konuşuyorum ya da
Sana nasıl bakacağımı deniyorum aynada
Gözümü süzüyorum olmuyor
Kaşımı kaldırıyorum olmuyor
Elimden bir şey gelmiyor sonra da

Akgün ilk gençlik zamanlarımda en çok sevdiğim şairlerdendi. Bir çok şiirlerini ezbere bilirdim. Şimdi **Varlık**'ta bu şiiri görünce öteki yeni şiirlerine de bir göz atayım, onlarda ne var diye bir istek duydum. Çünkü olmuyordu, onu da, bir çokları gibi, son yıllarda okumak fırsatını bulamıyordum.

Bir önceki şiir 1 Nisan 1963 tarihli. Bunda da yine tipik bir Akgün çizgisi var: Akgün **kendini** işliyor. Şiirin orta yerinde şöyle bir kesim var:

Yüzüne bakıyor geçenlerin
Sormak istediği bir şey var

Bu bana onun en güzel şiirlerinden biri olan «Birisi» şiirini hatırlıyor. (**Birisi,** sayfa 57). O şiirde ilk mısraı şöyledir: Bir şey var aramızda. Ve bu mısra şiirde bir kaç kez tekrarlanır.

Öteki şirlerini de okuyorum Akgün'ün. Onlarda şöyle kesimler yer almış:

Ne geçiyor kimbilir içinden
(**Varlık,** 1 Mart 1963)
Nice bolluk yılları yaşanmıştır kimbilir
(**Varlık,** 1 Eylül 1962)
Taşıtlar geçiyor caddelerden
(**Varlık,** Nisan 1962)
Taşıtlar geldi geçti
(**TE Birliği,** 1963)
Her dönemeçte karşımda
(**Varlık,** Nisan 1962)
Her şey yerli yerinde
(**Varlık,** Ocak 1962)

Bunlar bana ilk kitabındaki şu kesimleri hatırlatıyor :

Kimbilir hangi şarkıyı dinliyorsun
(sayfa 19)
Sokaktan insanlar geçiyor
(sayfa 49)
Sen varsın her halimde
Adım atışımda sen
Bakışımda sen
Senin gibi konuşuyorum belki
Aynaya baksam sen güleceksin
(sayfa 51)
Her şey yerli yerinde (Sayfa 24)

Daha başka şirlerine ve ikinci kitabına (**Karanlıkta Bir Ağaç**) bakmak ihtiyacını duyuyorum. Bu kadarı yetiyor: Akgün yeni bir şey getirmiyor, kendi kendisini tekrarlıyordu. Öyle ki kendisinin o belirli anlatım mekanizmasını bile aşamıyordu.

Şairlerin bir gün artık iyi yapıtlar veremez duruma düşmeleri olagandır, bunu biliyorum. Ama yine de içim burkuluyor, Akgün için: Onun bu yeni şiirlerini görmezliğe gelemiyorum. Bunları okuduktan sonra o ilk sevdiğim şiirlerinin de değerinden yitirdiklerini duyar gibi oluyorum.

Akgün'ün ilk şiirlerini sevenler varsa içinizde yenilerini okumayınız, diyeceğim. Okumayınız ki onu sevmeniz sürüp gitsin. Onun şiirlerini bugün de beğenenlere gelince, onlar beğenilerinin duruklaşmasından ileri gelen rahatlıktan kolay kolay kurtulamazlar, günlerinin adamı olamazlar diyeceğim.

GEÇ KALAN

Varlık dergisinin 1 Haziran 1963 sayısında bir şiiri var H. Vasfi Uçkan'ın: «Öncesiz». Şöyle :

Ben hangi çağlarda orda eskiyen
Korsan sularında arz-ı kadimin
Gel git tanırım ben hangi çağlardan
Bir türkü gibi içinde karanlığın
Ben hangi çağlardan öncesiz uzak
Eskidikçe çoğalan
İhtiyar gemilerin serenlerinde
Yalnızlığında sonsuz kaptan
Kalsam alır beni götürür daha
Çok yanlı bir umut ölümün terkisinden

Yer yer deformasyona, kapalılığa gidildiği görülüyor değil mi? Uçkan'ı tanıyanlar bu şiirini yadırgıyacaklardır sanırım: Onun ilk şiiri bu o yolda.

Ben dili zorlayan, dile ve şiire yeni olanaklar arayan çalışmaları merakla izlerim. Bundan ötürü, Uçkan'ın yenileşmek, hiç değilse değişmek isteği duyuşuna sevindim. Ama öyle anlaşılıyor ki Uçkan hep **geç** kalıyor yenileşmek çabalarında. 1951 den öncesini bilmiyorum. Sonrasında bende dergilerden kesilmiş altmıştan fazla şiiri var Uçkan'ın (belki de kitabı çıkmıştır onun).

Bunları arka arkaya okuyunca şu yargıya varıyor insan. (1) Yer yer onda gülçü kesimler var, ama bunlar kalabalık içinde gürültüye gidiyor.

Alır başımı giderim
Ellerin böğründe kala kalırsın

Bir yandan ikiye bölünmüş anıların
Bir yandan çevrende gıvıl - gıvıl erkekler
Gençliğinmiş, güzelliğinmiş derken
Süheylâ
Rahat komazlar seni
Beni çook ararsın

(Yeditepe, 1954)

Oysa kötüsünden bir aşk
Kötüsünden bir yalnızlık bir hüzün
Bağlamış yüreğini komaz hiç
Gücün kuvvetinle yaşayasın

(Varlık, 1956)

Bana ellerinle gel diyorsun
Yarın
Ama biliyorsun ki ben yarın yokum

(Varlık, 1960)

(2) O. Veli tarzından günümüz tarzına kadar değişik denemelere girebilmiş Uçkan. Ama: herbirinde geç kalmış.

Buna insan yine de bir şey demiyebilir. Geç te olsa kendisini yenileştirmeğe geçmesi Uçkan için iyi bir not. İyi bir not ama Uçkan tehlikeli bir döneme girmişe benzer: Yeni bir şey yaratmasının bundan sonra çok güç olacağı bir dönem: Kendisi deformasyona gidiyor ama bu «biçim» sınırını aşmıyor. İyi bir deformasyon için şairin içinin de temizlenmesi gerek. Oysa Uçkan «Öncesiz» şiirinde «İhtiyar gemilerin serenleri» diyor. «Bir umut ölümün terkisinden» diyor. Bu iki imaj ya da deyim şu ya da bu varyasyonlarla Uçkan'ın başka şiirlerinde o kadar çok geçmiş bulunuyor ki bunlar eni konu onun klişesi olmuşlar. İşte Uçkan deformasyona geçecekse kendi klişelerinden arınmaya da çalışması gerekirdi. Bunu düşünmeyen bir deformasyon çalışmasının yeri olabilir mi?

Uçkan'ın yeni deformasyonlu anlatım yolunda başarıya ulaşmasını isterim ama çok geç kaldı bunda derim.

GEÇEN AYIN İÇİNDEN

GAYRETLİ BİR BAKAN — Turizm ve Tanıtma Bakanı, bir gazeteciyi korkutmak istemiş. Ne demiş biliyor musunuz: «Şimdi Milli Emniyete telefon ederim ha!»

Anlaşıldı şimdi Bakan'ın Türk Edebiyatçılar Birliği üyelerini neden kabulü gerekli görmeyişini! Hiç insan edebiyatçı olur da damgalı olmaz mı? Bakan solcularla görüşmekten hoşlanmıyor; bir yandan da her halde ileri düzeyde olmaması gerekli seçmenlerine gösteriş yapıyor!

Yüksek makamlara, polise, emrinde çalışan memurları jurnal eden müdürler, genel müdürler gördük. Ama, insan bir bakandan bu gafleti beklemez. 27 Mayıs'tan bu yana ne kadar yol aldığımızı görmek için arkamıza baktığımızda birkaç arpa boyu geriye gittiğimizi görüyoruz.

ELEKTRO - DARBUKA — Bir pazar günü Ankara'dan uzakça bir gölün kıyısında, ağaca mini mini, sigara kutusu kadar bir radyo asmış, yere uzanmışız. Radyonun spikeri söylüyor: «Bağlama grubumuzdan oyun havaları...» Başımı kaldırıyorum: «Bağlama takımı» iken «Bağlama grubu» oldu. Haftaya «Bağlama orkestrası» derlerse hiç şaşmayın! Orta okul çağındaki çocuklar gülüştüler. İçlerinden birisi ekledi: «Darbukaya da elektro-darbuka diyecekler nerdeyse!»

Milleti ilkel müzikle uyutan devlet radyosu işte böyle çoluk çocuğun eğlencesi oluyor.

YOLUMUZ MERSİN'E DEĞİL — Bir arkadaşım anlattı. Ankara camilerinden birinde din okulu işletiliyormuş. «Bunların içinde devletten izinlisi, onanmışı vardır!» dedim. Arkadaşım, bunu da yadırgadı: «Annemin namaz kılarken başına sardığı biçimde namaz bezi saran kız çocukları burada «Be beyli büpbüp okuyorlar.» dedi.

En çok üzüldüğümüz, Ankara'nın içinde mahalle okulları çalıştığı şu sıralarda devletin, hükûmetin başında Atatürk'ün arkadaşlarının oturması ve bu olayları görmezlikten gelmesidir.

DİN ÖZGÜRLÜĞÜ — Lâyik Türkiye'de ibadet'in resmi araçlarla kolaylaştırıldığını görmek istiyenler, cuma günleri öğle vaktinde Maltepe camiinin önündeki asfaltı boydan boya kaplıyan taşıtlara bir göz gezdirsinler.

«Resmî hizmete mahsustur» damgasını taşıyan arabalarla özel işler görmek yasaktır. Ama, ibadet «resmî bir iş» olduğundan asfalt boyunca «Resmî hizmete mahsustur» damgalı sayısız araba, namazın sonuna kadar beklemektedir.

Hiçbir gazete fotoğrafçısı bu devlet arabalarının resmini çekmez, hiçbir gazete de basmaz. Çünkü, Türkiye'nin lâyikliği sadece, kitap rafımızda bekliyen Anayasa'da kayıtlıdır.

BAYAĞI PARTİCİLİKLER — Şu on-on beş yıl içinde particilerin bayağılığından usandık, tiksindik. Bir parti kongresi olur; öteki partinin gazetesi gider, tenha bir zamanında, ya da tenha bir köşeyi -özellikle çocukları- çeker; ertesi gün partiye ilgi gösterilmediğini bu foroğrafla isbat etmek ister. Öteki gazeteye bakarsınız; kongreyi tıklım tıklım gösteren başka bir fotoğraf...

Geçenlerde bir gazetede şöyle bir haber vardı: «Bir (...) Partili mühendis strip-tiz yaptı..» Düşünün artık, partilerin fikir mücadelesi bu!

Ama, işin doğrusu, üyeleri henüz okuma-yazma bile bilmiyen partilerin gazeteleri doktrin tartışması yapacak düzeyde olacak değil ya!

UTANIN! — Cumhuriyet gazetesinin 11 ağustos 1963 günlü sayısında insanı ağlatacak bir haber vardı: Manyas'ın Çamlı köyünde 1957 yılında kurulmuş olan kitaplık «lâğvedilmiş», kitapları köylülere dağıtılmış, yerine kahve ocağı açılmıştır. Kitaplıkta 1200 kitap varmış. Kitaplığın kurucusu köy öğretmeni Mehmet Dedeoğlu, olan biteni kayıtsız seyreden muhtarı protesto için ilerideki Tepecik köyüne giderek yeni bir kitaplık kurmuş.

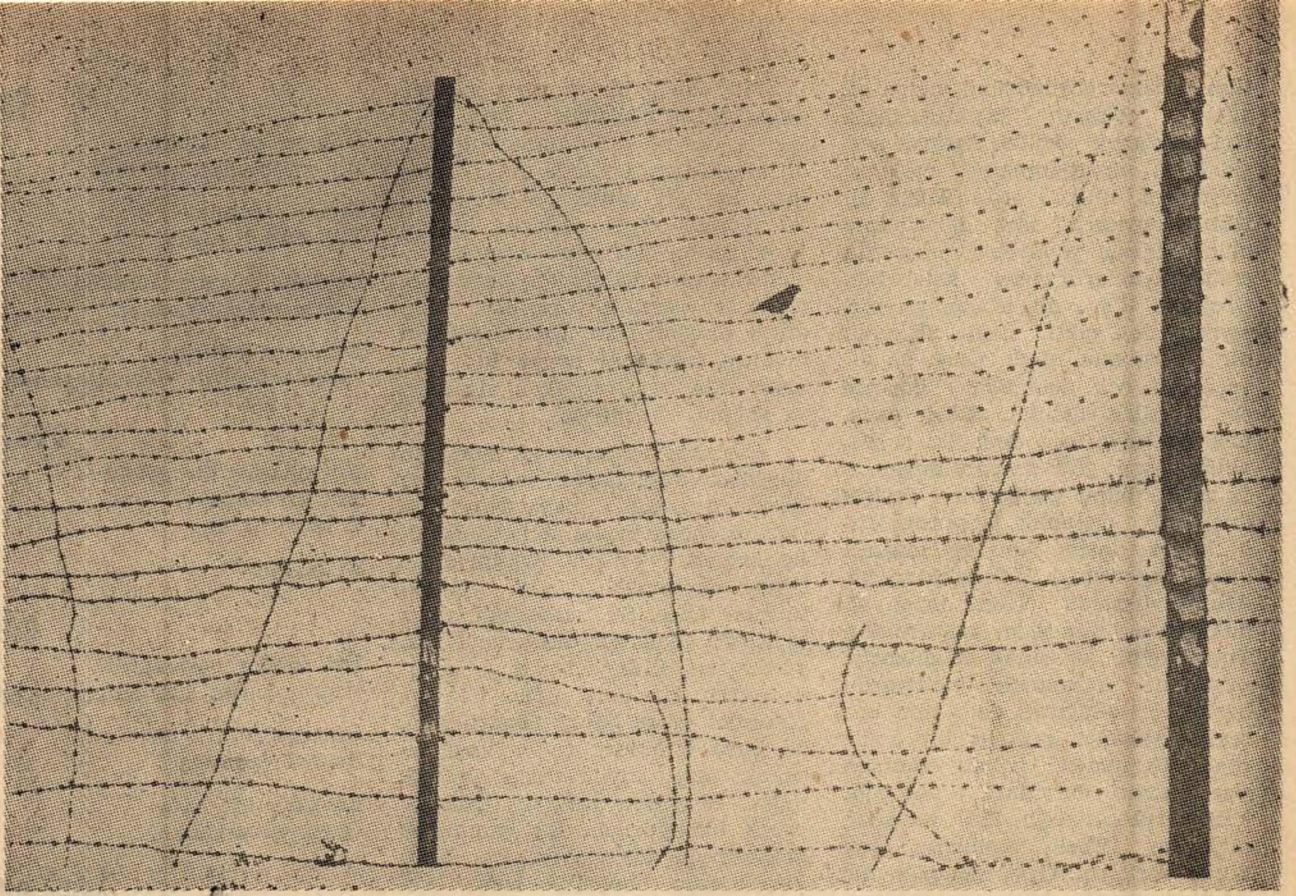
Her şeyden önce bir kitaplığı «lâğvetmek» kimin yetkisi içindedir? Gazete bunun tafsilâtını vermiyor. Bir kitaplık darmadağın edilirken kaymakam, vali, hele bunu duyacak olan ilgili bakanlıklar aldırış etmiyecekler midir? Böyle bir barbarlığa göz mü yumulacaktır?

Büyük kütüphanelerimiz gericilerin elinde yozlaşırken, bu kütüphanelerde Abdülhamid II. sansürü işlerken, birkaç yüz metre ilerideki Milli Eğitim Bakanlığı ilgisiz kalıyor. Kim dinler köy öğretmeninin feryadını?

Cehaletten oy alan politikacılarımız için Cumhuriyet'in yana yakıla verdiği haber her halde bir «muştu» yerine geçmiştir!

NASIL AÇIKLAMALI? — İngiltere'de ortaya çıkan bir rezalet bütün dünya gazetelerinin başlıca konusu oldu. Bizde de her Tanrının günü Keeler, Ward ve başka adlar zorla gözlerimize sokuldu, resimlerinden gına geldi. Bu olayı sonunda bir haftalık dergide çıkan özetten öğrendik. Araya bir de casusluk girmesinden korkulmuş İngiltere'de, ama bereket versin ki gerçekleşmemiş... Rezalete karışan Bakan da politikadan çekildiğine göre geriye bir zabıta olayı kalıyor. İngiltere'de bu olayın bunca büyütül-

(31. sayfada)

Fotoğraf : Gültekin ÇİZGEN

Ş.AVNİ ÖLEZ

ACI

Yağmur durmuştu. Gökyüzü, günışığı mutlarını kişi yüzlerinde donuklaştıran bir ıslaklıkta, gülümsüyordu. Toprağın hep o alışılagelen kokusu havaya tül - tül gerilmişti ve çok geniş bir alana açılmış üç daracık yoldan sabahın ilk saatleri geçiyordular. Çıplak ayakların genç kalabalığını uzun günün salt ekmek - katık parasına yöneltmeyi iş edinen kimsesizlik acı yükünü omuzlamış kişi dünyasına hep o alışılagelen yorgunluğun gözkapaklarını deviriyordu. Çıplak ayaklar çok karanlık bir ezginin seslerini yürüyordular. Gün uluorta ışıyordu ve yağmur durmuştu.

Gözlerini diş - diş ufalamış biri, genç kalabalıktan sıyrılıp çıktı. Sırtı acımaklı bir özgesi onu izledi. Sonra gerçek boyutlarda üç daracık yolun sıcak bir genleşmesi sardı yığını. Ağaç gölgeleri düş öykülerince çizgisiz kalıyordular ve çevrede tek yaprak esnemişliği duyulmuyordu. Çokkatlı düşüncesizlikte göğe saygılarını ileten bir taşduvar önünde birikinti yapıyordu ıslaklık. Biri, bir özgesi ve sonra yığın hep birlikte çevreyi dolandılar. Çok geniş alanın çok ışıklı yönünden, kolunda susamlı yuvarlakların küçücük tablasıyla, bir kızçocuğu kopup geldi ve yığının en çözülmesiz yöresine ilişti. Doğa yasalarının ilk gözağrısını yansıtan kişi açlığı, ucuza yamanmış ceplerde uçuca eklenen kuruşları susamlı yuvarlak tablasının boşluk yerine döktükçe, gün oynaşını gözleyen işbilir karınca yumakları çıplak ayakların genç kalabalığına daha yakın sokuluyor gibiydiler. Yoksulca bir içtenliğin hep o sabahlardaki sevincini övüyordu doğa. Gün uluorta büyüyordu ve yağmur durmuştu.

«Dağılın» dedi tüm kor sesiyle bir yabancı haykırış, «dağılın bakalım... Günboyu aş düşünmekten işe eliniz varmıyor... Böyle giderse, kovarım hepinizi...» Kovardı. Bunu bilmiyor değildiler. Ses,

tüm yabancı görünüşünü yığına çivileyip, çokkatlı düşüncesizliğin basamaklarını yürüdü. Aşağıda sessizlik iri bir tohumcası çatlıyor, bölünüyor, ufalanıyordu. Tuğla kırıkları boyunca bir dalgalanma oldu. İşbaşı yapmak istemiyordu çıplak ayakların genç kalabalığı. Gözlerini diş - diş ufalamış biri sıyrılıp öne çıktı. Sırtı acımaklı bir özgesi onu izledi. Önce ne diyecekleri çok önemliydi ikisince de. Bir süre sustular. «Böyle çalışmak istemiyoruz..» dedi ilki acıyla, «bize insan gibi davranılmıyor...» İkincisi bunu güçlü bir deyişle doğruladı. «İnsanlık istiyoruz» dedi, «uğraşımızın karşılığı insanca olsun istiyoruz...» Kalabalıktan bir uğultu yükseldi. Tümü insan olduklarının bilinmesini istiyordular. Tutsak gibi çalışmak ve dilenciymişcesine kazanmak incitiyordu herbirini. «Dağılın». dedi tüm kor sesiyle yabancı haykırış bir daha, «başkaldırmanızı pahalı ödetirim size, pişman olursunuz...» Ses çokkatlı düşüncesizliğin üst yerinden iniyordu. Öfkeli olmaktan çok korku vericiydi. Oysa kalabalık hiç umursamıyordu böylesine tutumu. Çalışmayacaktılar. İnsancası çalıştırılacakları güne değin karşı duracaktılar bu davranışa. Önce bu denli kesin düşünmüş değildiler. Çokkatlı taşduvar örtüsü uslarına o çok saygısız haykırıyı vurmasaydı, daha da düşünecek değildiler. Ok yaydan çıkmıştı bir kez. Tüm içtenlikleriyle ve yakınmalı gözlerle çevreyi süzdüler. Önlerindeki çokkatlı yapının yöresine yontulmuş ağaçlar asılıydılar. Yer kireçli, kumlu, taşlı ve tuğla kırıklıydı. Ağırdan bir suyun akışı sızıyordu kulaklara. Sessizlik giderek büyüyordu. Toprağın hep o alışılagelen kokusuydu havanın ısınmışlığı boyunca gerinen. Gün uluorta gelişiyordu ve yağmur durmuştu.

«Sen» dedi tüm kor sesiyle yabancı haykırış, gözlerini diş - diş ufalamış birine, «sen yapıyorsun bu işin elebaşlığını...» Tutup sarstı yakasından sıkıca, Tutup itti. Sonra kireçli, kumlu, taşlı ve tuğla kırıklı alanın yığınak yerine yöneldi. Birkaç kez tekmeledi sağda - solda istif edilmiş yapı araçlarını. Koca bir cam sandığını zorlayıp devirdi. Birkaç dolu su kabını boşalttı oldukları yere. Sövüyordu açıkca tümüne. Hırsını iri - iri söylenmekle alıyor gibiydi. İşini bitirdiğini varsayınca, olanca çabukluğuyla döndü ve hızlı adımlarla arabasına yürüdü. Güçlü bir motor uğultusu, kaba toprak genişliğini aşıp, ıslak izlerle basılmış üç daracık yolun birincisine saptı. Ötede sağlı - sollu tarla sarıları uzaklaşıp gidiyordular. Beride büyük sessizlik olduğu yere çakılıp kalmıştı ve çıplak ayakların genç kalabalığı, kaba toprağın az yeşermiş yöresinde, kendince dinleniyordu. Kentdışı yerin oldukça ıssızlığını taşıyordu yapı alanı. Gün uluorta yakıcı oluyordu ve yağmur durmuştu.

Çıplak ayaklar, iş görmemenin duygusuz boşluğunda, yorgun bir direnişin acısını paylaşıyordular. Ortalığı sıcak kaplamıştı. Sıcaklık susuzluğun gelişini öykülüyordu. Birerli davranışlar kuyu yönünü tuttular önce. Su herkesindi. doğa verisiydi. Oysa yine de içmeyi hoşgörmediler. Bilinçli bir duyu birerli davranışları geri çekti. Oturup, oldukları yerde büyük sessizliği daha koyu bir sıcaklığa ve koyu sıcaklığı daha büyük sessizliğe boğdular. İlk kesin yargıları çalışmayacak olduklarıydı. Bu yargılarını bakışlarıyla doğruluyorlar ve kötü davranışlara böylelikle karşı koyacaklarını, başlarını sallayarak, biribirlerine anlatıyorlardı. Ucuz tütün kokusu derinliğine sarmıştı havayı. Solukalışların tutup kümeleştirdiği duman çizgileri, kaba toprağın genişliğince üstüste yığıldılar. Çizgilerin ardısıra homurdanan üç karaltı girdi alana bu yığılışta. Üçü birden aynı homurdanışla gelip, çıplak ayakların genç kalabalığı önünde durdular. Koşuşmalı bir iniş çözüldü karaltılardan. Birörnek giysili adamlar seğirtip çevreyi tuttular. İçlerinden üçü, yüzü alaycı bir korku sıcaklığında renklenmiş yabancıyla birlikte, çıplak ayakların başuçları gölgesinde asılıp kaldı. «İşte,» diyordu tüm kor sesiyle yabancı, «bakın şu kısa boylusu işte elebaşılığını yapan...» Eliyle, gözlerini ufalamış olanı gösteriyordu: «Sonra hep birlik olup, ortalığı altüst ettiler...» dedi, «zor kurtuldum ellerinden, yoksa beni öldüreceklerdi...» Birörnek giysili adamlar çevreyi süzdüler. Başlarını sert - sert salladılar. Kalabalık, olanlardan hiçbir nen anlamıyordu. Nedendi bu koşuşmalar, bu yalandan renklilik ve bu sert - sert baş sallamalar... Birörnek giysililerden uzunca boylusu, öfkeli, «insan ekmek yediği yere kötülükde bulunmamalı,» diye bağırlı, «yaptığınız iş toplumun yüksek yarar düşünüşüne aykırıdır...» Elindeki bir kâğıda yine sert - sert birnenler karaladı. «Sizin bu büyük suçunuzu yasalar karşılıksız bırakmazlar,» dedi, «dağbaşında sanıyorsunuz kendinizi, yürüyün bakalım...» Çıplak ayakların kalabalığı sessizce yerden yükseldi. Bakışların tümü tiksinti kusan derinlikte yabancıya çevrilmişti. Kötü bir oyunun acılığı oyuk - oyuk yerleşti olanca yüküyle yüreklere. Çokyönlü gerçeği yakın izlemenin alçakgönüllülüğü içinde, sessiz ve bakışları öne eğik, üç daracık yolun birincisinden yürüyüp geçti kalabalık. Birörnek giysililerle yabancı da üç karaltının içinde aynı yolu ağır - ağır izlediler. Kalabalık durgundu. Oysa karaltıların birörnek havasında yüklü bir şaşkınlık esiyordu.

Kaba toprağın az yeşermiş yerinden akşamın ilk gölgeleri geçtiler. Yapı yöresinin yontulmuş ağaçları sırayla görünmez oluyordular. Yarının yeni bir sabahla geleceği, gökyüzünün ışıl - ışıl mut dağıtışından açıkca belliydi. Gün uluorta çekilmişliğini haykırıyordu ve yağmur durmuştu.

tutar

Güneşe geç kalmış
Bir yağmursuz adamdı

Elmaya çıkınca
Yok ederdi ağacı

Cebinde taşıyor şimdiden
Giremiyeceği kapıları

Eşiklerin dalında
Onunla başladı yoksunluğumuz

uyarma

Yoğunlaşan bir çöldür
Yol kıyısındaki
O küçücük taş.

El sürme.

görgü

Bir ağacın başlangıcı
Kıpranıyordu kuş yumurtasında

Giderek bir çocuk
Belirdi yanımda

En ufak bir kafes
Geçseydi usundan...

korkmasız

Bir toprağın gölgesi uzuyor
Günden güne soluğumda

Bir gün gelecek
Yer değiştirecekler.

Feyyaz KAYACAN

DOST YAYINLARI

ROMAN :

1 — Acemiler, *Hikmet Erhan Bener* (*) 200
2 — Sokaktaki Adam, *Attilâ İlhan* (Ciltli) 600
3 — Babamla Geçen Günler, *Clarence Day* 400
4 — Hasangiller, *Tarık Dursun K.* 200
5 — Gordium I, *Hikmet Erhan Bener* 250
6 — Hatırladıklarım, *Eleanor Roosvelt* (*) ... 150
7 — Üç Yüzlü Adam, *H. A. Philbrick* (*) 100
8 — Şehir Çocuğu, *Herman Wouk* (*) 100
9 — Abraham Lincoln, *Emil Ludwig* (*) 400
10 — Kiralık Oda, *Georges Simenon* 300
11 — Sanık, *Alexender Weisberg* 200
12 — Polis Müfettişi Kadavra, *Georges Simenon* 300
13 — Zenciler Birbirine Benzemez, *Attilâ İlhan* ... 400
14 — Ayaşlı İle Kiracıları, *M. Şevket Esendal* ... 400
15 — Otlakçı, *Memduh Şevket Esendal* (Ciltli) 600
16 — Mendil Altında, *M. Şevket Esendal* (Ciltli) 600
17 — Belâlı Yer, *Erskine Caldwell* (Ciltli) 600
18 — Ne Ekersen, *Mehmet Seyda* 400
19 — Dünya Evi, *Orhan Kemal* 500
20 — Kızgın Toprak, *Jorge Amado* 600
21 — Duru Göl, *İlhan Tarus* 500
22 — Korsan Çıkmazı, *Nezihe Meriç* 500
23 — Vapur Düdükleri, *Ayhan Hünalp* 300
24 — Ölümle Saklambaç, *Georges Simenon* 400

HİKÂYE :

1 — Karınca Yuvası, *İlhan Tarus* (*) 125
2 — Dost, *Vüs'at O. Bener* (*) 125
3 — Grev, *Orhan Kemal* (Ciltli) 300
4 — Tepedeki Ev, *Umran Nazif* 200
5 — Şu Babamın İşleri, *Carlos Bulosan* 200
6 — Kardeş Payı, *Orhan Kemal* 300
7 — Topal Koşma, *Nezihe Meriç* 200
8 — Sihamba (Zenci Hikâye ve şiirinen seçme) *Suat Taşer* 100
9 — Yaşamasız, *Vüs'at O. Bener* 200
10 — Bozbulanık, *Nezihe Meriç* (2. Baskı) 200
11 — Perşembe Yağmurları, Hazırlayan : *Salim Şengil* 100
12 — Hallaç, *Leylâ Erbil* 250

ŞİİR :

1 — Memleket Saat Ayarı, *S. Aldanır* (*) 100
2 — Dünya Güzel Olmalı, *Mehmed Kemal* 100
3 — Sisler Bulvarı, *Attilâ İlhan* (2. Baskı) 300
4 — Haraçmezat, *Suat Taşer* 100
5 — Anzelha, *Halim Yağcıoğlu* 100
6 — Yanık Sarı, *Ahmet Köksal* 100
7 — Cümbüşcübaşı, *Ercümend Uçarı* 100
8 — Yağmur Kaçağı, *Attilâ İlhan* 200
9 — Köroğlu, *İlhan Berk* 200
10 — Hacıvatın Karısı, *Salâh Birsel* 200
11 — Dağda Ateş Yakanlar. *O. F. Toprak* 200
12 — Sultan Palamut, *Metin Eloğlu* (*) 200
13 — Herboydan (Dünya şiirinden seçmeler) *Can Yücel* 400
14 — İki Dal, *Celâl Vardar* 100
15 — Manilerimizden, *Dr. İlhan Başgöz* 200
16 — Duvar, *Attilâ İlhan* (2. Baskı) 300
17 — Horozdan Korkan Oğlan, *Metin Eloğlu* 200
18 — Mısırkalyoniğne, *İlhan Berk* 250
19 — Rüzgârlı Su, *Selâhattin Batu* 250
20 — Gözünü Sevdiğim, *Oğuz Tansel* 250
21 — Tütünler Islak, *Turgut Uyar* 300

TİYATRO :

1 — Öteye Doğru, *Sutton Vane* 100
2 — Tarih Boyunca Tiyatro, *Turhan Dilligil* (*) 100
3 — Annemi Hatırlıyorum, *John Van Druten* ... 100
4 — Bir Dünya ki, *Suat Taşer* 100
5 — Vatanseverler, *Sidney Kingsley* 150
6 — Korku, *Orhan Asena* 100
7 — Deli Dumrul, Suat *Taşer (Destan)* 300
8 — Ihlamur Ağacı, *Vüs'at O. Bener* 250
9 — Yarın Cumartesi, *Güner Sümer* 300
10 — Modern Tiyatro Akımları, *Özdemir Nutku* 1000

GEZİ :

1 — Moskova Mektupları, *Lydia Kirk* 100
2 — Abbas Yolcu, *Attilâ İlhan* 400
3 — Ha bu diyar, *Fikret Otyam* 200
4 — Gide Gide, *Fikret Otyam* 250
5 — Uy ba bo , *Fikret Otyam* 300

DENEME — FIKRA :

1 — Söz Arasında, *Ataç* 100
2 — Devekuşuna Mektuplar, *Haldun Taner* 300

BALE :

1 — Gönlü Yüce Türk, *Metin And* 500

MİMARLIK :

1 — İnsana Dönüş - F.LI. Wright - *Şevki Vanlı* 1000

ÇOCUK KİTAPLARI MASALLAR DİZİSİ :

1 — Altı Kardeşler, *Oğuz Tansel* 100
2 — Cimri ile Cömert, *İlhan Dumanoğlu* 100
3 — Talih Kuşu, *Tezel Amca* 100
4 — Kahkaha Sultan, *Mümtaz Zeki Taşkın* 100
5 — Öksüzoğlan, *İlhan Dumanoğlu* 100
6 — Nalıncı Padişah, *İlhan Dumanoğlu* 100
7 — Altın Top, *İlhan Dumanoğlu* 100

ÇOCUK KİTAPLARI BİLGİ — HİYÂYE DİZİSİ :

1 — Küçük İspanyol Kızı Maria 125
2 — Arap Abdül Kardeş 125
3 — Çing Ling ile Tung Ling 125
4 — Meksikalı Kardeşler 125

SHD. KOLLEKSİYONLARI

Cilt : 2, 3, 4, 5 Ciltleri altışar lira, 6. Cilt yedibuçuk lira 7-8 birarada 10 lira.

«Dodst» KOLLEKSİYONLARI

Cilt : 1—2, 3—4, 5—6 Ciltleri 18 zer lira. 7. Cilt 12 lira.
Yeni Dizi :
1—2, 3—4. Ciltleri birarada 25 şer lira.
(*) İşaretliler tükenmiştir.

Sanat - Sanatçılar

ULUSLARARASI KÜLTÜR FESTİVALİ

18 Ağustos 1963 pazar günü başladı; 25 Ağustos 1963 pazar günü sona erdi.

Festival için, kısaca şöyle demek yerinde olur: Düzensizlik nasıl olurmuş göstermek için düzenlenmiş bir festival. Bir iki küçük örnek bunu açıklar: Gösterilere hiç bir zaman saatında başlanmadı. Teşkilâtsızlık yüzünden, alman tiyatro topluluğu, bir geceyi sokakta geçirmek zorunda kaldı. Strazburg Senfoni orkestrası, konserini buruşuk siyah perdeler önünde verdi. Öyle ki, perdelerden birinin ucu indirilmediği için arkadan bir taş balkon görünüyordu. Kimsenin soluk almadan örneğin Mozart'ın dünyasında yaşadığı anlarda balkondan paldır küldür bir işçi, sırıtkan bir çocuk geçiyor ya da kuyruğuna basılmış bir kedi atlıyordu.

Lyon Üniversite korosunun spikerliğini yapan öğrenci, fransızcayı sevmeyenlere bile sevdirecek kadar güzel, ahenkli bir fransızca konuşuyordu. Çevirileri yapan Türk öğrenci ise tam tersiydi. İki sözcüğü doğru dürüst bir araya getiremediği bir yana, arada bir, yanlış ve komik çevirilere bile düşüyordu. Örneğin «.. sevgilisine yalvararak tan...» «rahip gürûhu..» gibi. Bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de hemen oracıkta ayak üzeri Paul Eluard'ın Francis Poulenc tarafından koro için düzenlenen «Belle et ressemblante» adlı şiirini çeviriverme ye kalkmaz mı!

Açık Hava Tiyatrosunda düzenlenen, Türk Halk Oyunları gösterileri için de sadece yürek sızısı demek yerinde olur. Açılış halk türküleri ile başladı. Açık havada, kocaman taş bir sahnede, kaç bin kişilik taş merdivenler önünde, dört bir yandan yankılanacak bir koro yerine, sahnenin ortasına bir ince mikrofon iki eğri bacak sandalye konulmuş, sandalyede oturan sazcıların kucağına da -sözümüz onlara değil elbette- zımbıdı zımbıdı iki bağlama verilmişti. Derken İstanbul radyosundan bir halk türküleri okuyucusu hanım çıktı sahneye. Bir elini karnından göğsüne doğru sıçrata sıçrata, dinlemekten gık denilmiş iki üç halk türküsü okudu. Ondan önce bir öğrenci, Muzaffer Sarısözen üzerine bir ölüm yıldönümü anma töreni söylevi çekmişti zaten.. Mikrofonun başında da iki gayretli öğrenci, Vatan.. Bu vatan.. Koç yiğitler.. Şehitler.. Millet.. Bu millet.. Gürler... Gümbürder.. Vatan.. Bu vatan.. diye insanı şiirden, destandan soğutmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Davul zurna o koca taş sahnede, açık havada, gecenin orta yerinde sahiden gümbürdeyip durumu kurtarabilirdi ama, oyunlar aşağı yukarı hep aynı kişiler tarafından yalan yanlış oynanan bir ayak uydurmacadan ileri gidemiyordu. Olmadı. Anayurttan dışarda yaşayan Türklerden Üsküp dörtlüsü ile, Bursa Kılıç Kalkan, Erzurum ekibi.. gibi bir iki ekip bunun dışında tabii.

Sonunda şu söylenebilir: Festivalden akılda iki şey kaldı: İtalyan İngiliz tiyatroları ve Oğuz Aral'ın pandomim gösterisi.

Acaba yıllardır süregelen düzensizlikler göz önüne alınarak, hazırlıklara daha kıştan başlayıp, bu festivaller, pek çok yönleri onarılmak şartiyle düzenli ve doyurucu bir hale getirilemez mi? Böyle Uluslararası bir festival yalnız federasyonun işbirliğine ya da bilmezliğine mi bırakılacak?.

HALK TÜRKÜLERİMİZ KORO İÇİN ARMONİZE EDİLİYOR

Yapı ve Kredi Bankasının 20. nci kuruluş yıldönümü dolayısiyle hazırlanan «Sanat ve Kültür Programı» ndaki konulardan biri de halk türkülerimizin çok sesli koro için armonize edilmesidir.

Bu maksatla, tanınmış bestecilerimizden Cemal Reşid Bey, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Necil Kâzım Akses, Bülent Tarcan, Nevit Kodallı, Ferit Tüzün, Sabahattin Kalender, Cenan Akın 70 halk türkümüzü çok sesli koro için bestelemeyi büyük bir ilgi ve şevkle kabul etmişlerdir.

Mart 1964'e kadar teslim edilecek olan bu besteler, radyolarla ve düzenlenecek konserlerle halkımıza duyurulacaktır.

Bu teşebbüs, halk arasında çok sesli müzik alışkanlığının yayılıp artmasına yarayacağı gibi, ayrıca da halk türkülerimizin milletlerarası sanat dünyasına çıkmasına yol açacaktır.

PANDOMİM ÜSTÜNE

Bunca çalışmama karşılık uzayın tek gerçeğini öğrenebildim. «Birşey hareket ediyor!»
Einstein

O Yaşam hareketle başladı. Kişi duygusunu, düşüncesini hareketle anlattı. Mağara devri insanı başarılarını övmek için benzetmeli hareketlerle dansetti, iri bir canavarı yenişini canlandırdı. Mimik sanatı doğdu. 4000 yıl önceki Mısır, Hindistan ve Çin'de sembolik hareketlerle oyunlar oynadılar. Yunanda mimik sanatı gelişti. Roma'da sesini kaybeden bir aktör rolünü sözsüz hareketle oynadı. Sözsüz sahne anlatımı bütün Avrupa'ya yayıldı. İtalya'da Comedia dell'-

dost

İdare yeri: *Rüzgârlı S. Ove Han. Da. 4 - ANKARA*
Tel : 11 98 29
Abonesi :
Yıllık 18 TL. — 6 Aylık 10 TL.
Dış ülkeler için bir mislidir.
Öğretmen ve öğrencilere %20 indirme yapılır.
İlân şartları : Santimi 12 lira
Arka kapak 2 renkli 1.500 TL.
» » 1 » 1.250 TL.
İç » 1 » 1.000 TL.
Sürekli olarak 6 sayı verenlere %10, 12 sayı verenlere ise %20 indirim yapılır.
Basıldığı yer:
KARDEŞ MATBAASI - ANKARA

Arte çağında en parlak devrini yaşadı. Pierrot, Arleqinler mimik sanatını yücelttiler ve 20. asrın ilk yarısında Fransız Ettiene Decraux «Hareketi» parçaladı. Yalınlaştırdı. Pandomimde «taklid» bütün bütün kaldırdı. Anlatım görevini yüzden çok bedene yükledi... Kısaca bir mimik lâboratuvarı kurdu. Modern pandomimi öğrencisi Jean Louis Barrault ile sahneye çıkardı. Sessiz sinema gücünü pandomimden aldı. Modern pandomimin büyük ustası Chaplin, büyük duygu ve düşünceleri küçücük hareketlerle anlatıverdi. Decraux'nun diğer öğrencisi Marcell Merceau Amerika'dan, Japonya'ya dek pandomim tiyatrosuyla dünyayı dolaştı. Büyük başarı kazandı.

O Çok eskiden kalma sössüz oyunlar yurdumuzun birçok bölgelerinde hâlâ oynanır. Halk danslarımız pandomimle doludur... (Erzurum tavuk barı, Silifke keklik oyunu gibi...)

O Pandomim taklitçilik, güldürmecilik değildir. Duyguları, düşünceleri (kısaca yaşamayı) insan bedeninin yalın hareketle anlatmasıdır. Ağırlık ilkesine dayandığı için danstan ayrılır.

O Hareket geniş olduğu kadar sade ve kesin bir anlatım yoludur. Sokakta ,işte, evde, sinemada, radyo dinlerken, kitap okurken, konuşurken kafasına dolan binlerce sözcüğün ağırlığında bunalan çağdaş insanın bu «yalın hareketli» tiyatro türünü çok daha seveceğine inanıyoruz. Söylemek istediklerimizi sizlere ulaştırmak için, (güçlüğünü bile bile) pandomimi seçtik bu yüzden.

HALKEVİ HABERLERİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI HALKEVLERİYLE İLGİLİ BİR GENELGE YAYINLADI

İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata'nın bütün valilere gönderdiği genelge şöyledir :

«Geçmişteki büyük hizmetleri millet hayatımızda köklü tesirler yapan Halkevleri yeniden kurulmuştur. Tüzüğünden de anlaşılacağı üzere, Halkevleri Atatürk ilkelerine bağlı, sağa sola kaymıyan, politika dışı ve partilerüstü bir milli müessesemizdir.

İl ve ilçelerinizde bu müesseselere yardımcı olmanızı ve çalışmalarına yakın ilgi ve kolaylık gösterilmesini rica ederim.»

12 LERİN RESİM SERGİSİ HALKEVİ GENEL MERKEZİNDE AÇILDI

Bu yıl Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümünü bitiren öğretmen adaylarından onikisi, Halkevleri Genel Merkezinde şimdiye dek yaptıkları resimleri sergilemişlerdir. Her biri kendi ölçüsünde bir değer olan bu oniki genç ressamın yapıtları sanat çevresinde büyük ilgiyle karşılanmıştır.

RESİM KURSU AÇILDI

Halkevleri Genel Merkezinde ressam ve öğretmen Lütfi Günay tarafından haftada iki gün: Cumartesi ve pazar, resim dersleri verilmektedir. Kursun süresi yoktur. Resim konusuna eğilimi olan ve yeteneğini geliştirmek isteyen herkes bu kursa katılabilir.

«AĞAÇLAR AYAKTA ÖLÜR»

Bayburt Halkevcileri, Öğretmenler Derneği ile ortaklaşa çağırdıkları Oraloğlu Tiyatrosu, ünlü İspanyol oyunu «Ağaçlar Ayakta Ölür» oyununu oynamışlar ve halkın büyük takdirini toplamışlardır.

«YAĞMURCU»YLA TURNEYE ÇIKIYORLAR

Bölgelerinde daima iyi ve olgun bir sanatçı topluluğu olarak çalışan Bursa Halkevi Oda Tiyatrosu, Merinos Fabrikasında temsiller verdiler ve Eğitim Enstitüsü salonlarında edebiyat matineleri düzenlediler. Bursa Halkevi sanatçıları, şimdi de «Yağmurcu» adlı ünlü oyunla, tiyatrodan yoksun kom şu il ve ilçelere geziye çıktılar.

ÜRGÜP HALKEVİ FOLKLOR EKİBİ KAYSERİ'DE

Kara Kuvvetlerimizin 600. kuruluş yıldönümüne ait kutlama töreninde bulunmak üzere General Faruk Güventürk tarafından çağrılan Ürgüp Halkevi Folklor ekibi, Kayseri Orduevinde milli oyunlarımızdan bir demet sundular.

Ürgüp'e bağlı köy kitaplıklarından üçünün önüne birer Atatürk büstünün konulması kararlaştırılmıştır. Bu büstleri General Güventürk armağan etmiş, köylüler de büstlerin tabanlarını hazırlamışlardır.

BENGİ EKİBİ MADALYA ALDI

Geçtiğimiz ay Balıkesir Orduevi bahçesinde, Balıkesir Halkevine ait halk oyunları ekibi, yurdun doğu ve batısıyla ilgili çeşitli oyunları halka, bir bahçe gösterisi olarak sundular. Bu gösteride Pamukçu Köyü Bengi ekibine, Yapı ve Kredi Bankası tarafından törenle madalya verildi.

İSTANBUL HALKEVLERİ ŞENLİĞİ

İstanbul Halkevleri Koordinasyon Kurulu'nun düzenlediği İstanbul Halkevleri Şenliği, Halkevleri adına yaraşır şekilde yapılmıştır.

17 Ağustos 1963 tarihinde, İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosunda yapılan; eski ve yeni Halkevcilerle birlikte, büyük halk kitlesini bir araya getiren Şenliğin programı şöyle idi:

1 — Açılış (Behçet Kemal Çağlar), 2 — Halk Türküleri (Âşık Veysel), 3 — Skeç (İ. Galip Arcan), 4 — Milli Oyunlar (Eğin Ekibi) —10 dakika ara— 5 — Oyun (Pusuda), 6 — Halk Türküleri (Fatma Türkân), 7 — Folklor Gösterileri, 8 — Halk Türküleri (Necati Başara).

«DUVARLARIN ÖTESİ»

Trabzon'da, sanatsever gençlerin kurduğu Amatör Tiyatro Kulübü, Rize Halkevcilerinin çağrısı üzerine, Rize'ye giderek, Turgut Uzakman'ın «Duvarların Ötesi» adlı oyununu oynamışlar ve başarı kazanmışlardır.

GEÇEN AYIN İÇİNDEN

(24. sayfadan)

mesi boşuna değildir; ne de olsa olaya hükûmet üyesi bir bakanla tanınmış kimselerin adları da karışmıştır. Sonra, İngilizler ahlâk konusunda çokça muhafazacıdırlar; nedense böyle olaylar, hattâ daha çirkinleri hep orada patlak verir. Rezaletin baş aktörlerinden olan doktor intihar etti. Mahkeme düştü.. E.. Yeter artık canım! Türkiye'de yazacak başka şey kalmamış gibi, bayağı bir zabıta olayını her gün kadın resimleriyle sergilemenin âlemi mi var? Ne kadar aç gözlü imişiz bu konuda, ki bir türlü kendimizi bundan kurtaramıyoruz. Ahlâklılık mı taslıyoruz İngilizler gibi? Bu çeşit olayları bayağı ve tabiî sayalım, unutalım. Dünyada konu mu kalmadı?

ASİLZADELİKTEN DOĞAN YENİ GÜLÜNÇLÜKLER — İngiltere'de, istiyen asîllerin asalet unvanlarını bırakabileceklerine dair bir kanun kabul edilmiş ve ilk olarak bir asil unvanından vazgeçmiş.

Kırallıkla yönetilen ülkelerin pek çoğunda prensler, prensesler ya mankenlerle, artistlerle rezalet çıkarıyor; ya da bisikletçi, fotoğrafçı gibi halktan çocuklarla, yoksul kızlarla evleniyorlar. Artık asaletin değeri kalmadı demektir.

Geçen ay içinde, magazin dergilerimizden birinde, Londra'dan gönderilmiş bir resimli röportaj dikkatimizi çekti. Dük'ün biri parasız kalmış olacak ki malikânesini otele çevirmiş. 2.000 lira kadar bir para veren, orada bir gün bir gece kalıyor, şatoyu geziyor, hâtıra eşyası satınalıyor ve dük düşesle birlikte yemek yiyor. Yakında şatoda lûna park da yapılacakmış. Hâtıra eşya satışında da kuruşuna kadar dikkat ve hesap ediliyormuş. Örnek olarak, Dük'ün karısı, misafirlere (!) öteberi satarken birkaç kuruş ufaklık bulamazsa onun yerine bir kalem veriyor, durumu idare ediyormuş!

Bakalım, bu çeşit asaletten uzaklaşma olayları nereye kadar varacak, hangi rütbeye kadar çıkacak? Asalet, aklı başında insanların değer vermediği, sadece meraklı ve bilgisiz halkın gözünü kamaştıran bir tuhaflık haline geliyor.

BİZE GELEN KİTAPLAR

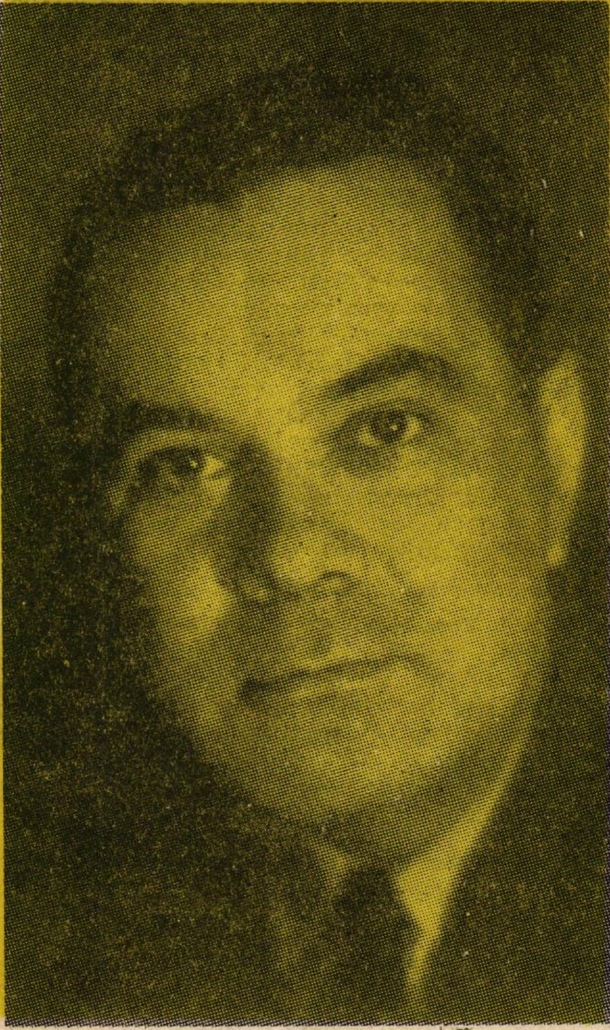
★ ATAÇ TİYATRODA. Ataçın Tiyatro Eleştirileri ve Yazıları Üzerine İnceleme. Yazan: Metin And. İstanbul. 1963. Kent Yayınları. 144 S. 4 lira. Fotoğraflar.

★ DİN İLE BİLİM. Bertrand Russel'den çeviren: Akşit Göktürk. İstanbul. 1963. Elif Yayınları. 148 S. 5 lira.

★ DOLU DİZGİN. Samim Kocagöz'ün romanı. Kalpaklılar, 2. cilt. İstanbul, 1963. Ataç Kitapevi. 312 S. 750 kuruş.

★ ECZACIBAŞI İLÂÇLARI. Eczacıbaşının lisansı altında imal ettiği ilâçlar Baxter-Bristol-Eatop-Up john. Hekimlere faydalı bilgiler. Editör: Şakir Eczacıbaşı. Metinler: Dr. Sotiri Tataridis. Resimler: Vedat Sargın-Yurdaer - Fikret Akgün - Ferruh Doğan- Ali Ulvi-Selçuk Karamanî-Ahmet Başarel. 368 S. resimli, ciltli. (İyi kâğıda basılan, renkli resimlerle ve fotoğraflarla süslenen bu kitap, memleketimizde baskı sanatına bir örnek olarak gösterilecek güzelliktedir.)

Dünden-Bugünden

yalınayak

Seni çok eski bir gün gibi hatırlıyorum
Seni ve tembelliğim yüklü mavnaları
Karanlıkta bir orman ve acaib kuşları
Bir gece vakti alıp evime götürüyorum

Sabahların eşiğinde açan ak zambak
Dost uykusuzluklar serin yaz geceleri
Birlikte sürdüğümüz acıların şehri
Bir mavi koşar koşar koşar yalınayak

sunu

Kara atlardın geceden üstüme geldin
Yakamozları denizlerin matematik
Bir gizdin evren alanında bulunmadık
Gün döneminde yankısı yıkık kentlerin

Yaşantımın al kurbağası aydınlığım
İşte benden bu da sonsuzluğa bir sunu
Başını koyacak yaban sevgili koynu
Taştan yastığı uyuyup uyanmamanın

böcek

Dün gece delişmen bir böcek
Cevizden bir sandığı oydu
Bekledim ha bitti bitecek
Bilinmez aradığı neydi
Humması sürdü sabaha dek

Bir işi vardı bitirecek
Bir doluya bir boşa koydu
Tohum mu toprağa ekilecek
Belki de söylenecek türküydü
Balık mı suda tutulacak

Bir gün soluğun kesilecek
Senin de dost delişmen böcek

ağrı ağacı

Bir ağaç büyür aydınlığa doğru
Koşar olanca gücüyle ardından
Balıklar börtü böcek topu birden

Kül mavisinde tanyerinin duru
Geldi oturdu zamanın içinden
Açtığı çiçekler ölmiyecek türden

Ben yetiştirdim ağrı ağacı bu
Suladım dibini kara geceyle
Şimdi parıltısıyla günün elele

penceremde

Sevi bir kuştur havlar penceremde
Besini ilk çağdan bir tutam aydınlık

Sabahattin Kudret AKSAL